

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет психології
Кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки

На правах рукопису

Васильченко Яна Михайлівна

**Формування в молодших школярів комунікативної
компетентності засобами художнього конструювання в
позакласній роботі**

Кваліфікаційна робота на здобуття
ступеня бакалавра соціальної педагогіки

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук,
професор **Чернуха Надія Миколаївна**

Допустити до захисту в ДЕК
кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки
завідувач кафедри:
доктор психологічних наук, професор
Чуйко О.В.

(підпис)

Київ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ В ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ .	6
1.1. Дефінітивний аналіз основних понять дослідження.....	6
1.2. Освітній потенціал засобів художнього конструювання у формуванні компетентностей молодших школярів	11
1.3. Сутність та структура художнього конструювання у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів	16
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ В ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	24
2.1. Вивчення стану сформованості комунікативної компетентності молодших школярів.	24
2.2. Модель формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності.	28
2.3 Теоретичне обґрунтування та визначення організаційно-педагогічних умови формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності.	32
ВИСНОВКИ	35
ДОДАТКИ.....	43

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний суспільний стрій, який робить акцент на інформаційну складову світу, розглядає компетентність людини (володіння знаннями, вміннями чи навичками у певній сфері), як одну з найважливіших якостей. На сьогоднішній день особистість повинна здійснювати самоосвіту, розбиратися в потоках інформації, володіти новими технологіями. А особливу цінність суспільство надає таким особистісним якостям, як мобільність, багатогранне мислення, комунікабельність. У документах - Національній стратегії розвитку освіти на період до 2021 року, нових стандартах змісту початкової освіти, Законі України «Про освіту», Концепції нової української школи, Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді та деяких інших нормативно-правових документах, визначено, що сучасна особистість повинна формуватися ініціативною, досвідченою, свідомою, соціально активною, а також відповідальною перед людьми та з високими духовними цінностями.

Українська початкова школа сміливо впроваджує модернізацію змісту та якості освіти, оскільки якраз на початковій ланці закладаються основоположні зміни, які включають в себе всі світові тенденції та інновації, як от інформатизація, орієнтований підхід та інтеграція тощо. Сюди ж гарантовано можна віднести саме компетентнісний підхід. Його поява тісно пов'язана з кризовим моментом в освіті, полягає в суперечності між програмними вимогами до учня, запитами суспільства й потребами самої особистості. Упродовж тривалого часу у системі освіти переважав знаннєвий підхід, за умов якого результатом навчання була сукупність здобутих учнем знань (як інформації), умінь і навичок. Саме тому, на сьогодні, формування компетентності учня вважається однією із ключових проблем освіти, оскільки проблема може розглядатися з точки зору виходу з проблемної ситуації, що виникла через суперечність між необхідністю забезпечити якість освіти, употужнити її зв'язок із життям та неможливістю вирішити цю проблему.

Відтак, орієнтиром соціально-педагогічної адаптації дитини до першого етапу шкільного навчання, фізичного, інтелектуального, соціального і духовного розвитку є розроблена система ключових компетентностей особистості, серед яких: вільне володіння державною мовою; допитливість, прагнення шукати й пропонувати нові ідеї, досліджувати; інноваційність, тобто відкритість до нових ідей; уміння вчитися впродовж життя; інформаційно-комунікативна, загальнокультурна, громадянська, соціальна компетентності. Проте, все це є другорядним, на нашу думку, якщо у початковій школі не створити відповідних психолого-педагогічних умов для оволодіння дитиною вмінням спілкуватися та співпрацювати у різних видах діяльності і формах взаємодії з іншими людьми; здатності до самовираження; виховання емоційно-ціннісного ставлення дитини до самої себе, інших людей, суспільства і природи.

З огляду на вищезначене проблема формування комунікативної компетентності школярів – їхньої здатності застосувати в спілкуванні знання

мови, способів взаємодії з оточенням, навичок роботи у групі, проявити володіння різними соціальними ролями, є найбільш актуальною. Це спричиняє наступну потребу в реалізації стратегічних орієнтирів компетентнісної освіти в початковій школі, що передбачає пошук ефективних шляхів підвищення якості й конкурентоспроможності освіти, до яких ми відносимо й напрацювання інноваційних педагогічних технологій.

Різні теоретико-методологічні аспекти проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів висвітлено в низці філософських, психологічних, педагогічних праць таких науковців: І. Бех, С. Гончаренко, В. Сухомлинський (в розрізі загальних проблем розвитку особистості); Д. Леонт'єв, (з питань психології активності особистості); Б. Кобзар, О. Коберник, Н. Кудикіна, К. Слесик (в розрізі урочної і позаурочної/позакласної діяльності молодших школярів), В. Бондаренко, О. Гаврилюк, О. Пометун, О. Стребна, В. Сухомлинський, (з питань застосування інтерактивних освітніх технологій) та ін.

Над вирішенням проблем особистісно зорієнтованого, компетентнісного підходів в організації освітнього процесу початкової школи працюють науковці О. Савченко, Л. Щербакова, О. Овчарук, а також вчителі-новатори В. Шаталов, С. Лисенкова та інші. Разом з тим, варто зазначити, що ґрунтовних досліджень з проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній роботі поки що обмаль. Винятками є окремі публікації О. Марущак [49], С. Матвієнко [50; 51]. Є. Русняк, І. Майбороди, Г. Горпинченка [19], Л. Старовойт [73] та ін.

Таким чином, проблема формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності є предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених.

Проте, багато аспектів цієї проблеми ще не знайшли свого наукового розв'язання. Зокрема, недостатньо розкритий потенціал позакласної діяльності учнів з художнього конструювання в початковій школі, а також недостатньо досліджено та охарактеризовано можливості інноваційних методик позакласної роботи з формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Актуальність дослідження визначається наявністю суперечностей, які потребують результативного й швидкого розв'язання:

- між важливістю формування комунікативної компетентності молодших школярів і недостатньою увагою до цієї проблеми у вітчизняній педагогічній теорії та практиці;
- між вимогами суспільства до покращення процесу формування комунікативної компетентності молодших школярів і реальним станом його здійснення в початковій школі;
- між значними можливостями позакласної діяльності з художнього конструювання у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів та нерозробленістю відповідних методичних рекомендацій.

Отже, актуальність проблеми формування в молодших школярів комунікативної компетентності як важливої стратегічної якості особистості, її недостатня розробленість і наявні розбіжності зумовили вибір теми дипломної

роботи: **«Формування в молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання в позакласній діяльності».**

Мета дослідження. На основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми та результатів діагностування стану сформованості комунікативної компетентності молодших школярів запропонувати й обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування в молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання в позакласній діяльності.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** дослідження:

- з'ясувати стан дослідження проблеми в сучасній науково-педагогічній літературі та практичній розробці питання формування комунікативної компетенції молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності, розкрити зміст і уточнити поняттєво-категоріальний апарат дослідження;
- визначити особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності;
- розробити модель формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності, визначити та обґрунтувати організаційно-педагогічні умови її реалізації.

Об'єкт дослідження – формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності.

Методи дослідження. Відповідно до визначених завдань застосовувалися наступні методи дослідження: аналіз наявних освітніх та державних документів, науково-методичної та теоретико-методологічної літератури, а також інші теоретичні методи (системний аналіз, узагальнення літератури з даної проблематики, синтез, систематизація, порівняння). Серед методів емпіричного дослідження ми використовували спостереження, бесіди, інтерв'ювання, анкетування, тестування, метод експертних оцінок, вправи, методи самооцінки та ін.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Радехівської спеціалізованої середньої школи з поглибленим вивченням іноземної мови. У дослідженні взяли участь 32 учні: 4-А класу (21 учень) та 4-Б класу (11 учнів); 2 вчителів.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 50 сторінок, з них 40 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ В ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Дефінітивний аналіз основних понять дослідження.

Вітчизняною системою початкової освіти у процесі розробки Державного стандарту, навчальних програм і підручників, які були напрацьовані ще в 2000 році, визначено необхідність формування в учнів компетентностей, наголошено на пріоритетній ролі розвивальних цілей школи, гуманізації, навчальному співробітництві, формуванні загальнонавчальних умінь і навичок молодших школярів. Цей напрям динамічно впроваджується та сприяє модернізації освіти через реалізацію Концепції Нової української школи. Пропоновані зміни викликають суттєве переформатування соціальної та професійної місії вчителів у контексті європейської інтеграції та сучасних вимог суспільства, зберігаючи при цьому найкращі психологічні характеристики українського менталітету. Основним пунктом цих викликів є структура системи освіти, в якій особистість має бути компетентною у певній галузі діяльності. Тому, одним із результатів освіти має стати набуття особистістю певного набору компетентностей для використання доступних їй можливостей самореалізації. Так, на думку сучасних педагогів, наявність життєво важливих умінь, навичок та здібностей дає людині можливість адаптуватися до сучасних умов праці та вимог суспільства до особистості, її здатності швидко реагувати на зміни. Функції, що покладені на вчителів у освітньому процесі в початковій школі за новими стандартами надзвичайно важлива, адже вчитель здатен організовувати відповідну тренінгову діяльність для забезпечення інтеграції змісту (внутрішньопредметного та міжпредметного) на основі визначених ключових компетентностей відповідно до вимог Державного стандарту.

Тому головним завданням сучасної системи освіти є створення середовища для якісної освіти, а також впровадження методів, що базуються на здібностях дитини, її можливостях та інтересах, що є однією з найважливіших умов підвищення якості освіти. Для якісної характеристики компетентісного підходу, нами було проаналізовано широкий спектр досліджень даного питання. Зокрема, було з'ясовано, що в сфері освіти питання компетентностей активно розглядалося у країнах Європи та США іще з початку 80-х років минулого століття. Так, на початку 2000-х український науковець А. Кондакова наводить визначення, яке достатньо широко використовується в освіті на міжнародному рівні. За даним визначенням компетентісний підхід розглядається як спроба дати відповідь на запитання, чому і як навчати, але реалізується через ключові компетентності, загальні предметні вміння, прикладні предметні вміння та життєві навички [38]. Як зазначає О. Пошетун, результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є «сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості, що має сформуватися в процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості», що сприятимуть її подальшій

активній самореалізації [58, с. 65]. Саме тому, даний підхід на сучасному етапі переходить із стадії самовизначення в стадію самореалізації, коли заявлені загальні принципи і методологічні установи мають підтвердити себе у різних прикладних розробках. Донині в освітньому просторі неоднозначно використовуються базові поняття компетентнісного підходу, і на сьогодні є певні розбіжності у розумінні й тлумаченні поняттєво-категорійного апарату й змісту компетентнісного навчання серед науковців, але ми у нашому дослідженні будемо звертатися до фундаментальних досліджень відповідної термінології, що оприлюднено у колективних та індивідуальних працях учених Національної Академії педагогічних наук України. Зокрема, О. Савченко вважає, що компетентнісна освіта є особистісно-діяльнісною, в якій зміщується акцент на здатність особи до практичних дій в певному контексті. Звичайний результат навчання «знаю що...» змінюється у напрямі «знаю як...». Базовими поняттями компетентнісної освіти є: компетентнісний підхід; компетентність і компетенція; ключові та предметні компетентності [69]. Н. Бібік аналізує компетентнісний підхід в освітньому процесі як переорієнтацію «з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі» і розглядає цей результат з точки зору соціальних потреб, щоб забезпечити випускникам шкіл здатність задовольняти нові потреби ринку, мати відповідний потенціал для вирішення життєвих проблем та знаходити своє власне «Я» в професії та соціальній структурі [6]. Компетентнісні методи призведуть до змін у таких аспектах: формування навчального змісту, визначення переліку дисциплін та зменшення кількості дисциплін у навчальній програмі, визначення сформованості здібностей та змісту кожної дисципліни та відбір інформації, необхідної для навчального процесу. Окремої уваги заслуговує дослідження змістової інтерпретації понять «компетентність», «компетенція», що є концептами компетентнісного підходу в навчанні. Етимологія цих слів є такою: компетентнісний (від лат. *competentis* або нім. *kompetent*) – що відповідає, здатний; компетенція (від лат. *competere*) – добиваюся, відповідаю, підходжу. У «Новому тлумачному словнику української мови» слово «компетенція» трактується як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи» [53, с. 874]. Можна вважати, що змістовою основою «компетенції» є знання, котрі має особа; коло питань, в яких особа є обізнаною; досвід, необхідний для успішного виконання роботи відповідно до установлених прав, законів, положень, що відображає когнітивний (знання) і регулятивний (повноваження, закон, положення) аспекти даного поняття.

Варто зазначити, що у науковій літературі існує багато визначень поняття «компетентність», тому нами було зібрано основні із них та представлено у таблиці 1 (Додаток А) до дипломної роботи. Окремої уваги потребує законодавчий аспект впровадження компетентнісного підходу, адже у Національній рамці кваліфікацій, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України [від 25 червня 2020 р. № 519](#)) [92]. компетентність визначається як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів,

цінностей, інших особистих якостей, що визначає можливість особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Узагальнюючи зазначені дослідження поняття «компетентності» П. Сікорський вважає, що компетентність – це така сукупність властивостей особистості, що характеризується засвоєними знаннями, сформульованими навичками й уміннями, набутим практичним досвідом і ціннісними орієнтаціями (ціннісне ставлення до себе і сім'ї, до праці, до природи і культури, до суспільства і держави) [71]. На основі визначення поняття «компетентності» та «компетентнісного підходу» та в рамках нашого дослідження ми дійшли висновку, що найбільшої уваги педагогів заслуговує формування однієї з базових компетенцій – «комунікативної компетентності». Науковці по-різному підходять до визначення змісту даної компетентності та мають різні підходи до тлумачення цього феномену, що викликає ряд дискусій серед представників освітньої галузі. Так, наприклад, І. Бех поняття «комунікативна компетентність» (з лат. *communico* – роблю загальним, зв'язую, спілкуюся і *competens* (*competentis*) – здатний тлумачить як сукупність знань про норми й правила ведення природної комунікації – діалогу, суперечки, перемовин тощо [5]. Також у дослідженнях сучасної педагогічної думки вітчизняних вчених дане поняття розглядається з точки зору діяльності, що стосується знань. Зокрема:

- набір знань про спілкування, знання та здібності, що використовуються для розуміння інших та встановлення власного плану мовленнєвих актів, достатній для досягнення цілей, сфер та ситуацій спілкування [28, с. 4];
- сукупність знань і вмінь учасників міжкультурної міжкультурного спілкування, загального спілкування та спілкування з різними комунікаторами за різних умов (ситуацій); набір комунікаційних стратегій та оволодіння правилами спілкування, припущеннями, настановами та звичками спілкування. Включаючи мову, культуру, практичність, академічні та соціальні культурні здібності [3].
- система знань про правила мовної комунікації; включаючи розуміння національної психології, ритуалів та рутинних деталей, соціальних умов мовного спілкування, контекстуальних вимог до теми та нюансів стилю, стратегій та тактики мовленнєвої поведінки, процедурної обізнаності, намірів та ефективності [32, с. 20].
- здатність поєднуватися з використанням вербальних та невербальних методів для спілкування, спілкування в конкретних соціальних та сімейних ситуаціях, вміння орієнтуватися в ситуаціях спілкування та ініціативи спілкування [28, с. 124];
- здатність до комунікації; здатність взаємодіяти вербально, невербально або мовчки; на основі гуманістичних рис особистості (соціалізм, щирість, тактовність, симпатія, рефлексія тощо), всебічна здатність взаємодіяти з іншими в освіті, вихованні, розвитку тощ [24]; Із точки зору психології, комунікативна компетентність є складною особистісною характеристикою, яка включає комунікативні здібності та уміння, психологічні знання у сфері спілкування, якості особистості, психологічні стани, які супроводжують процес спілкування [33, с. 176]. Тобто поняття, що окреслює таку характеристику людини, яка

визначає її здатність бути успішно реалізованою у процесі соціальної взаємодії. Наявність у комунікативній компетентності діяльнісного аспекту дозволила вченим виокремити такі її компоненти: мотиваційний (мотиваційно-ціннісний), когнітивний, особистісний та поведінковий (табл. 1.1) [49].

Таблиця 1.1

Компоненти комунікативної компетентності (психологічний аспект)	
Компонент	Зміст
Мотиваційний	Потреби в позитивних контактах, мотиви розвитку компетентності, прагнення бути успішним партнером взаємодії, цінності та мета спілкування
Когнітивний	Соціальне сприйняття, уява, мислення; знання у сфері людських взаєностосунків, спеціальні психологічні знання; знання про мову та мовлення
Особистісний	Соціально-перцептивні здатності, емоційний контакт, особистісні характеристики, образ іншого як партнера взаємодії
Поведінковий	Індивідуальна система оптимальних моделей міжособистісної взаємодії, суб'єктивний контроль комунікативної поведінки

Концептуальна модель дослідження, запропонована О. Корніякою, припускає, що існують комунікативні, соціальні, емоційні та інтерактивні елементи, які є реалізацією особистих здібностей у процесі спілкування [39]. Кожна здатність поєднує відповідні групи навичок, і формування цих груп навичок приводить їх до оволодіння комунікативними навичками (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Компоненти комунікативної компетентності за О. Корніякою	
Сформована здатність	Зміст
Комунікативно-мовленнєва здатність	Отримання інформації, адекватне розуміння її змісту, формування й висловлення своїх думок в усній і письмовій формі.

Соціально-перцептивна здатність	Сприймання образу іншої людини; моральні концепції (почуття, потреби, інтереси інших, повага до партнерів по спілкуванню, співпереживання дотепністю тощо); рефлексія (самосвідомість, розуміння свого внутрішнього стану, емоцій, ресурсів, уподобань, інтуїції)
Інтерактивна здатність	Зрозуміти соціальні та комунікативні норми, моделі поведінки, соціальні ролі; психосоціальна адаптованість; здатність контролювати інтерактивну поведінку та вирішувати конфлікти; здатність впливати на партнерів по спілкуванню: здатність слухати та мати ефективні стратегії переконання інших.

Зауважимо, що означені структури комунікативної компетентності привертають увагу багатьох науковців і водночас зазнають змін в інших дослідженнях. Так, наприклад, відповідно до діяльнісного підходу щодо визначення структури досліджуваного поняття, О. Васильєва виокремлює три компоненти: мотиваційний, когнітивний та діяльнісний й звертає особливу увагу на їх тісний взаємозв'язок та основну роль у досягненні належного рівня сформованості комунікативної компетентності. Таким чином, цілком ймовірно, що комунікативний процес переноситься в процес передачі інформації між людьми як активними суб'єктами на основах партнерства. На основі вище зазначеного маємо можливість дещо узагальнити думки вчених щодо складових комунікативної компетентності:

- вміння відповідно до особистих знань та життєвого досвіду адаптуватися до різних ситуацій спілкування;
- здатність ефективно взаємодіяти з навколишнім середовищем через постійне розуміння різних станів, міжособистісних стосунків та соціальних умов для розуміння себе та інших;
- вміння орієнтуватися на власну особистість (психологічний потенціал), потенціал партнера та ситуацію;
- готовність та здатність спілкуватися з людьми;
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;
- конструктивний обмін знаннями, вміннями та навичками;
- внутрішні ресурси, необхідні для здійснення ефективних комунікаційних дій у низці міжособистісних ситуацій [5; 114].

Отже, комунікативна компетентність є структурним явищем, що включає такі компоненти: цінності, мотивація, ставлення, соціально-психологічні стереотипи, знання, вміння та навички. Аналіз комунікаційного процесу показує, що існує два типи діяльності і, отже, два типи завдань: творчість (продуктивна) та рутинна (репродуктивна). Потрібно виходити за рамки стереотипів, установок та поточних рольових ситуацій завжди передбачати продуктивне спілкування.

Репродуктивне або стандартизоване спілкування передбачає взаємодію "на основі стандартів" та "на основі сценаріїв". З точки зору початкової освіти поняття комунікативної компетентності школярів набуває деяких особливостей, що вимагають додаткової уваги та зусиль для реалізації компетентнісного підходу. Особливо важливим, на нашу думку, є створення умов, за яких у молодших школярів з'явилося б бажання та потреба щось сказати, виявити власні почуття та створення ситуацій відповідних спілкування. Напрацювання цих умов є однією з ланок формування комунікативної компетентності в учнів початкових класів. Особливими у цьому питанні, як зазначає М. Новак є власне процес взаємодії, сприйняття та пізнання один одного, що з точки зору психології комунікації учнів початкової школи має певні особливості:

- спілкування молодших школярів характеризується значною кількістю рухів та жестів;
- оскільки діти цієї вікової категорії не можуть лаконічно й точно побудувати свою розповідь, вони часто переходять з однієї теми на іншу – «скачуть», не маючи логічної структури;
- обмежена здатність до самоконтролю в процесі комунікації;
- досить часто у голосі учня відчувається впевненість у собі, але вона майже одразу зникає, коли до розмови долучається доросла людина;
- спілкування молодших школярів завжди вмотивоване, але в умовах навчання мотив не завжди виникає сам по собі [52]. Саме тому, на нашу думку, основною проблемою підготовки компетентної особистості в рамках освітнього процесу початкової школи є формування комунікативної компетенції, як базової для наступної самореалізації особистості та створення ситуацій успіху в усіх сферах життєдіяльності дитини молодшого шкільного віку.

1.2. Освітній потенціал засобів художнього конструювання у формуванні компетентностей молодших школярів

Початкова освіта займає особливе місце у сфері освіти, більше того, вона закладає фундамент майбутніх знань учнів, вважається неповторною цінністю в становленні й розвитку особистості дитини. Безперечно, що початкова освіта формує інтелектуальну, емоційну, ділову, комунікативну готовність учня до активної взаємодії з навколишнім світом. Окрім того, невід'ємною частиною освітнього процесу є моральне, трудове, естетичне виховання учнів тощо і, сучасний учитель постійно вдосконалює й напрацьовує нові підходи в цьому напрямку. Загалом, усі напрями виховання важливі для учня початкової школи, але ми пов'язуємо наше дослідження з формуванням комунікативної компетентності і, особливою формою роботи в цьому питанні, на нашу думку, є використання художнього конструювання в позакласній діяльності. Адже, саме така діяльність молодшого школяра, що поєднує трудове та естетичне виховання, коли учень опановує комплекс видів мистецтва, розширює власні асоціативні уявлення, збагачує особистісне світосприйняття й світовідчуття, розвиває сенсорну, емоційну та інтелектуальну сферу особистості готує дитину до самостійного життя та праці в сучасних умовах.

Окрім того, через пропоновану художньо-творчу діяльність та відповідну роботу з конструювання ми формуємо ціннісні орієнтації та базові компетентності, якими учень користуватиметься впродовж усього життя (робота з папером і картоном, нитками і тканиною, природними матеріалами тощо). Під час трудового й естетичного виховання формуються розумові, творчі, діяльнісні й комунікативні здібності, розвиваються уява, смак, розширюється світогляд. За допомогою художнього конструювання в урочній та позакласній діяльності учнів з трудового навчання можна розвивати, вдосконалювати та демонструвати любов до праці, що є позитивним досвідом для учнів. Впровадження в навчальний процес методів художнього конструювання з різних матеріалів, розвиток творчих здібностей в процесі розв'язання художньо-конструкторських здібностей особистості розглядаються в працях: М. Голубенка, О. Коберника, О. Савченка, та ін. [19]. Так, у роботах І. Лернера, презентуються напрацьовані й апробовані практичні методи розвитку творчих здібностей у процесі навчання. Дослідженню дитячої творчості та визначенню критеріїв оцінки її результатів присвячені праці О. Голук, О. Савченко, Г. Тарасенко, А. Хіля та ін.. У науковій літературі також відображені різні погляди на формування художньо-конструкторських здібностей учнів початкової школи. Важливим аспектом наукових пошуків є положення про те, що в процесі навчання за певних умов можна досягти достатнього рівня сформованості креативних здібностей учнів початкової школи, що послідовно розвиваються у процесі проектування. Проектування при цьому подається як система понять і принципів – теоретичних поглядів, що є основою творчого мислення, а також системи проектних дій, відображених в існуючих методиках художнього конструювання. У психологічних, педагогічних та тлумачних словниках наведено різні визначення поняття художнього конструювання:

- це творча проектна діяльність, направлена на вдосконалення наочного довкілля людини, що створюється засобами промислового виробництва, пов'язуючи зоровий комплекс із функцією та композицією окремого виробу, інтегрується єдина система естетики та експлуатаційних характеристик
- незамінною частиною сучасного процесу виробництва промислових виробів, призначених для безпосереднього використання людиною, є творчий контакт з інженерами-конструкторами, технологами та іншими фахівцями і покликана сприяти якнайповнішому врахуванню вимог споживача і підвищенню ефективності виробництва, сприяє створенню гармонійного наочного світу, що відповідає постійно зростаючим матеріальним і духовним потребам людини. Узагальнення різних визначень цього виду творчої діяльності дає підстави вважати художнє конструювання практикою дизайну, своєрідним методом проектування предметного середовища. Художньо-конструкторська діяльність на певному етапі культурно-економічного розвитку суспільства вважається продовженням культури та перебуває на перетині двох своєрідних галузей людської діяльності – технічної й естетичної. Синтез навчальної інформації та її конструктивне поєднання у творчості надає змогу доцільно поєднувати три основні педагогічні способи впливу (імперативний, маніпулятивний та розвиваючий) на учнів та

забезпечувати міждисциплінарні зв'язки. Науковою основою формування художньо-конструкторських здібностей дітей молодшого шкільного віку, як зазначається в працях відомих японських учених М. Chatani, К. Nakazawa, є культурний підхід, який передбачає створення цілісного психолого-педагогічного супроводу навчального процесу з дисципліни мистецтво і техніка [118]. О. Савченко зміст та стадії художнього конструювання співвідносить з напрямками розвитку дизайну, а основним принципом проголошує єдність утилітарного та естетичного [68]. Для загального розвитку творчої особистості, як зазначає К. Приходченко, необхідні візуальні вміння, почуття гармонії та гарний смак, які підкреслюють, що це сукупність всебічних якостей, що характеризують людей, їх діяльність та відображають повагу та жагу до нових знань про навколишнє середовище [59, с.395]. Теоретичний аналіз наукових даних досліджуваного питання дозволив виявити, що художній дизайн – це вид виробничої діяльності у розвитку дітей [29; 89]. Такий дизайн базується на повторюваних діях: проектування моделей, рамок, найпростіших малюнків та візуальних схем, включаючи проблемні навчальні елементи; проектування за допомогою дизайну є найбільш творчою діяльністю в процесі прояву самостійності дітей. У молодших школярів воно пов'язано зі створенням художнього образу майбутнього виробу з паперу, природних та утилізованих матеріалів. Так, І. Лернер простежував взаємозв'язок і взаємозалежність умов, що впливають на ефективність розвитку художнього конструювання, брав до уваги концепцію детермінації індивідуального й психічного розвитку дитини зовнішніми та внутрішніми факторами. Відповідно до цієї концепції всі зовнішні фактори, що впливають на мислення молодшого школяра, визначають результати процесу мислення, якщо вони взаємопов'язані із внутрішніми факторами [46, с.15]. Ця концепція стала для нас основоположною у визначенні педагогічних умов, що сприятимуть успішному розвитку художньо-конструкторських здібностей дітей молодшого шкільного віку (табл. 1.3).

Таблиця 1.3.

Аспекти формування художньо-конструкторських здібностей дітей молодшого шкільного віку		
Фактори формування художньо-конструкторських здібностей дітей молодшого шкільного віку	Педагогічні дослідження (напрями експериментальної роботи)	Педагогічні умови формування художньо-конструкторських здібностей дітей молодшого шкільного віку
Зовнішні: творча атмосфера на заняттях, позитивне емоційне ставлення до дітей з боку	Активізація процесу спостереження, дослідження предметного	Організоване цілеспрямоване спостереження дітьми предметного

<p>педагога; схвалення ініціативи та нестандартних рішень дитини; надання можливості маніпулювати з предметами і мисленнєвими конструкціями; стимулювання творчого потенціалу; врахування особистісних якостей дитини; відбір змісту матеріалу й формування евристичних прийомів розумової діяльності; вирішення творчих Внутрішні: установка на творчість, емоційно позитивне ставлення до процесу творчості; зосередженість уваги і її концентрація на предметі творчості; емоційна активність у процесі творчості. завдань; схвалення різних форм творчої діяльності в сім'ї та навчальному закладі.</p>	<p>середовища дітьми; збагачення уявлень дітей щодо естетичної і функціональної характеристики предметів; вивчення закономірностей композиції та особливостей технології роботи з різним матеріалом; ознайомлення з прийомами активізації уваги; методами евристики, активізація творчого потенціалу дітей.</p>	<p>середовища і розуміння ними утилітарної (ужиткової) і естетичної сутності предметів, що їх оточують Залучення дітей до художньо-конструкторської діяльності з урахуванням її провідних принципів: єдності утилітарного й естетичного, пошук та конструювання нетрадиційних форм, гармонійної єдності, активної співтворчості Використання на заняттях з конструювання методів і прийомів творчого пошуку: декомпозиція і послідовне наближення, асоціативний прийом, несподівані заборони, спосіб абсурду, асоціативний прийом, синектика, сценарне проектування об'єкта тощо</p>
--	---	--

Окрім того, учені вважають, що дитячому конструюванню притаманні ті ж самі етапи, що й діяльності дорослих. В той же час, на думку науковців, рівень дитячого конструювання залежить від рівня розвитку просторового мислення, рівня обізнаності щодо конструкторської діяльності, маючи в собі елементи художнього чи технічного конструювання [30]. Важливого значення набуває художнє конструювання і як вид художньо-творчої діяльності, методами якої вирішуються естетичні, функціональні, технологічні та економічні завдання формоутворення, а також формується фундамент естетичного ставлення дитини до навколишнього світу. Під час художнього проектування як процесу

приведення у певне взаєморозміщення різних предметів, частин елементів [65], відбувається конструювання – практична діяльність учня, який відтворює навколишнє середовище у вигляді об'ємних предметів. Учні початкових класів, можуть виготовляти вироби з різних матеріалів, таких як: кольоровий картон і папір, природні матеріали (шишки, листя, жолуді тощо), тканини (можна використати фоаміран, фетр), деревина. Головне щоб, виріб відповідав інтересам учням початкової школи. У процесі виконання виробу в учнях розвиваються уміння самостійно і творчо мислити, порівнювати, аналізувати свою роботу, розвивати просторове мислення, розвивати дрібну моторику, художній смак, охайність і доводити справу до кінця.

Отже, конструювання є ефективним способом для гармонійного розвитку та формування творчих та комунікативних здібностей учня початкової школи. Узагальнюючи науково-педагогічні пошуки з проблеми художнього конструювання, вчені роблять висновок про те, що художнє конструювання, як вид творчої діяльності, є своєрідним методом проєктування предметного середовища, а художньо-конструкторська діяльність перебуває на певному етапі культурному розвитку суспільства і є продовженням культури, що перебуває на перетині двох оригінальних галузей людської діяльності – технічної і естетичної [19]. Методами навчання художнього конструювання є: навчання за наслідуванням, навчання за схемою, метод художньо-аналітичних порівнянь, метод свободи в системі обмежень, метод діалогічності в обговоренні замислу твору, метод групових та колективних робіт тощо [51, с. 100]. Можна виокремити такі форми організації роботи з художнього конструювання: уроки трудового навчання, позакласна й гурткова робота, художнє конструювання в установах позашкільної освіти та в повсякденному житті, що виникає за ініціативи самих дітей. Художнє конструювання цікаве своєю гармонією, красою та зручністю (розробити композицію виробу, врахувати естетичні смаки, навколишнє середовище тощо). Мистецтво вчити цінностей, бачити життя крізь призму образності, передає людям відчуття естетичної значущості світу, формує смаки тощо. Технічне конструювання складніше від художнього, його навіть називають інженерним конструюванням. У процесі технічного конструювання головна увага приділяється технічній будові виробу. Художнє конструювання, як один з видів художньої творчості, формує в учнів творчі здібності, допомагає вихованню естетичної культури, і в той же час дає змогу закріпити і поглибити знання, уміння, навички, які були отримані, наприклад, під час трудового навчання, що сприяє формуванню творчого потенціалу особистості учня, в тому числі формує компетентності в сфері художньо-трудої діяльності. Крім того, учні здатні добирати задовільні засоби для вираження створюваного образу. У процесі конструювання в учнів розвивається просторова уява, учні здатні швидко обдумувати хід своєї роботи, планувати її, здійснювати комунікації в проєктно-технологічній діяльності. Звичайно, художнє конструювання наповнює предмет загальним значенням, гармонією, красою, але разом тим художнє конструювання як результативний вид діяльності, дає ефективну можливість для моделювання різних типів взаємодії учнів у процесі діяльності,

формує почуття відповідальності, уміння працювати в групі, виявляти взаємодопомогу. Саме ці процеси дозволяють дитині навчитися, скоригувати власні навички спілкування, отримувати в процесі творчої комунікації не лише практичний досвід реалізації художнього задуму, а й відповідного спілкування з дорослими, які сприятимуть молодшому школяру на всіх етапах художнього конструювання; сформувати вміння просити про допомогу чи долучитися до роботи в команді, або ж допомогти іншому учневі з його виробом; проявити навички ораторського мистецтва та вміння переконувати інших, показати кращі сторони власного виробу чи пояснити власну думку щодо окремих елементів, які можуть не відповідати вимогам до роботи, які ставить керівник, який організував дозвілля чи гурткову роботу молодших школярів. Окрім того, виражати власні думки словесно, чітко і лаконічно, ставати впевненішим, заручившись допомогою дорослого, спілкуватися вмотивовано – це основне завдання соціалізуючого впливу творчої діяльності. Особливими у цьому питанні, як зазначає М. Новак є власне процес взаємодії, сприйняття та пізнання один одного, що з точки зору психології комунікації учнів початкової школи має певні особливості та створює передумови для спілкування молодших школярів, зниження кількості рухів та жестів; розвитку логічної структури побудови власної розповіді; формування навичок самоконтролю та якісного спілкування із дорослими; вмотивованість комунікації, що в умовах навчання у дітей молодшого шкільного віку не завжди виникає сама по собі [52]. Саме тому, на нашу думку, основною проблемою підготовки компетентної особистості в рамках освітнього процесу початкової школи є формування комунікативної компетенції, як базової для наступної самореалізації особистості та створення ситуацій успіху в усіх сферах життєдіяльності дитини молодшого шкільного віку.

1.3. Сутність та структура художнього конструювання у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів

Як раніше зазначалося, художнє конструювання має достатньо високий потенціал для розвитку особистості, зокрема її комунікативної компетенції, але у позакласній роботі учні мають конкретніші завдання, що створює передумови для більш точних, виразних та свідомих відповідей. Позакласні заходи сприяють розвитку мислення молодших школярів, а позакласні заняття вчать дітей поважати працю, зокрема фізичну. Учні відчувають відповідальність за завдання та дисципліну і вчать робити справи вчасно. Позакласні заходи дають широкі можливості для демонстрації ініціативи та творчості та дозволяють учням розвивати свою любов до мистецтва. Позакласна робота – організована діяльність учнів, яка спрямована на розширення, поглиблення й застосування знань, вмінь та навичок, розвиток самостійності, організованості, вміння працювати в колективі, розвитку творчих здібностей й удосконалення естетичних смаків [82]. Активність учнів у позакласній роботі, зокрема з художнього конструювання, ґрунтується на інтересах і зацікавленості, їхній мотивації до творчої діяльності. Питання організації позакласної та позаурочної

діяльності молодших школярів визначали й вирішували у своїх працях, Н. Кудикіна, К. Слесик, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Сам процес позакласної роботи не передбачає обов'язкової присутності учнів усього класу – це добровільна діяльність з метою загального розвитку школяра, формування ключових і предметних компетентностей та творчих якостей особистості. Важливим завданням вчителя в становленні позакласної діяльності є залучення якнайбільшої кількості учнів, розвиток мотивації до цікавої творчої діяльності, що є однією з передумов розвитку комунікативної компетентності молодших школярів. Саме тому зміст і завдання позакласної роботи мають бути цікавими, захоплюючими й задовольняти інтереси молодших школярів.

Важливим аспектом модернізації освітнього процесу в початковій школі стало запровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти, в якому основну увагу зосереджено на вихованні поведінкових здібностей учнів у практичній діяльності та здатності застосовувати успішні поведінкові навички та досвід у професійній діяльності та соціальних практиках, а не на накопиченні знань, умінь та навичок, традиційно визначених нормами. Саме тому зміст освіти й виховання в початковій школі набуває компетентнісного, діяльнісного й практико-орієнтованого спрямування. Безперечно, що такі зміни чітко позначаються й на позаурочній, позакласній діяльності учнів початкової школи, зокрема й художньо-творчого характеру. Науковець В. Хмель зазначає, що в початковій школі варто використовувати напрями позакласної роботи з учнями, що спрямовані на:

- розширення й поглиблення знань, умінь і навичок, розвиток творчих здібностей, та формування інтересу до вивчення образотворчого мистецтва;
- виявлення найпростіших образотворчих взаємозв'язків;
- встановлення зв'язків між окремими мистецькими елементами та явищами;
- розширення уявлень дітей про єдність природи і мистецтва;
- застосування знань і вмінь на практиці [82]. В науковій літературі дослідники зазначають наступні елементи системи завдань для позакласної роботи:
- формування моралі особистості та формування мотивації із соціальною значимістю;
- формування в учнів початкових класів соціальної орієнтації та ціннісної орієнтації, політичної свідомості та соціальної діяльності, поведінкової самодисципліни та культури, правосвідомості та громадянської відповідальності;
- організація різноманітних практичних заходів щоб допомогти загальному розвитку особистості;
- організація спілкування школярів (в колективі, старших з молодшими, з дорослими, з учителями, батьками);
- поглиблення та розширення знань, вмінь та навичок учнів, набуття їх в процесі навчання, задоволення їхніх потреб, розвиток інтелекту та формування наукового світогляду [4; 45]. Досліджуючи власне зміст позакласної художньо-творчої діяльності молодших школярів нами було проаналізовано нормативно-

правові документи педагогічну літературу щодо визначення змісту понять «позакласна» й «позаурочна» діяльність.

На основі аналізу нами було виявлено, що дослідники практично не розмежовують ці поняття, іноді їх синонімізують, наприклад, досліджуючи особливості ігрової діяльності молодших школярів у позаурочному освітньому процесі. Так, Л. Базильчук в позаурочній діяльності виокремлює позашкільну й позакласну освітньо-виховну роботу. Вчений зазначає, що позакласна робота – це різноманітна навчальна та виховна робота, що проводиться викладачами школи у позакласній роботі, спрямована на задоволення інтересів та потреб дітей. Позакласна робота – це виховна робота для дітей та молоді поза школою [4, с.5]. А дослідниця Н. Кудикіна вважає, що в понятті «позакласна робота» основна увага приділяється діяльності педагога, тоді як активне ставлення учня до процесу формування власної особистості залишається поза увагою. Вчена трактує процес позашкільної освіти як невід’ємну частину загального навчального процесу школи, який здійснюється у вільний час обов’язкових курсів у навчальний день, тобто позакласних заходів [43, с.87]. Цікавою є думка К. Слесик, яка досліджує особливості формування комунікативних умінь учнів початкової школи у позакласній діяльності й тлумачить позакласну роботу, як широке й багатозначне поняття, вкотре включаються різноманітні за змістом, призначенням та способом керівництва заняття. Дослідниця зазначає, що різниця між двома напрямками позакласної роботи – позанавчальною й позаурочною полягає не в способах керівництва нею, а причетності або непричетності цих напрямів до навчальної роботи. З іншого боку, К. Слесик та Е. Костяшкін інтегрують поняття позаурочної роботи як діяльності педагогів, батьків та учнів, що організує школа. Відповідно до дефініції поданої педагогічному словнику цей процес в шкільному середовищі використовується «для розширення і поглиблення знань, умінь та навичок, розвитку самостійності, індивідуальних здібностей і нахилів учнів, а також задоволення їхніх інтересів і забезпечення розумового відпочинку» [72 с. 64]. У нашому дослідженні йдеться про позакласну діяльність учнів у початковій школі та її роль у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів. Вважаємо, що використання такого поняття є доцільним і відповідає завданням і вимогам створення освітнього-виховного середовища, котре охоплює систему виховання, навчання, розвитку й формування особистості молодшого школяра у вільний від урочної діяльності час. Педагогічними дослідженнями представлено різноманітний доробок в даному напрямку, що охоплює ряд специфічних характеристик позакласної роботи, а саме:

- процес позакласної роботи дозволяє змінити позицію учня: безпосереднє керівництво викладанням було замінено опосередкованим впливом вчителів на учнів, що сприяє посиленню всіх видів діяльності учнів. У процесі реалізації прагнення до самоосвіти та формування деяких важливих здібностей школярів відіграють все більш важливу роль у виборі способу використання дозвілля [64];
- позакласна діяльність не регламентована єдиними обов’язковими програмами, її зміст, методи й організаційні форми мають рекомендаційний характер [81];

- позакласна робота часто реалізується у різних самодіяльних творчих об'єднаннях і заняттях за інтересами. Індивідуалізація позакласного освітнього процесу здійснюється через надання кожній дитині можливостей вибору конкретних занять за власним бажанням [43, с.134];
- у позакласній діяльності відсутнє оцінювання учнів, тому її ефективність визначається через участь учнів у різних видах позаурочної роботи, набуття ними особистого досвіду (зокрема й досвіду комунікацій), одержання знань про різні види людської діяльності, формування певних вмінь і навичок її здійснення; сприяння розвитку спільного інтересу в дітей до певної діяльності, підвищення їхньої пізнавальної активності [4];
- така діяльність сприяє розширенню та поглибленню знань учнів, дозволяє закріпити навички та вміння набуті в процесі навчання, розвивати здібності учнів та заохочувати їх до практичної та соціально-корисної діяльності [15; 35];
- позакласна робота створює умови для формування нових інтересів, накопичення досвіду колективного життя для більш повного розкриття й самовираження особистості .

Важливим аспектом організації позакласної діяльності учнів є добір організаційних форм навчання. Так, у шкільній практиці поняття «форми позакласної роботи» розглядаються у двох аспектах: за кількістю учасників – масова, гурткова та індивідуальна робота, за способами проведення – бесіда, зустріч, проект, конференція, форум, вечір тощо. Тому І. Винниченко вважала доречним розрізняти форми організації та форми проведення позаурочної роботи [13]. Вивчення літературних джерел дозволяє нам вважати найбільш поширеною таку класифікацію форм організації позакласної роботи: масова (фронтальна), групова (колективна) й індивідуальна. Основні риси цих форм роботи подано у табл. 1.4.

Таблиця 1.4. Форми організації позакласної роботи у початковій школі

Форми організації	Характерні риси
Масові	Притаманні епізодичність кожного заходу й значна кількість учасників. Це можуть бути заходи навчального (олімпіади, шкільні предметні тижні тощо), виховного (свята, ранки, збори, лінійки, паради, фестивалі, огляди, виставки, екскурсії, ігри-подорожі, конкурси, вікторини тощо) та розвивального (конференції, майстер-класи, виставки, проекти) характеру.
Групові	Об'єднання дітей за інтересами (факультативи, шкільні наукові товариства, гуртки, клуби, лялькові театри, патрулі, загони друзів птахів тощо), що створюється на тривалий час, має в основному постійний склад членів, працює за певним планом, у чітко визначені дні й години.

Індивідуальні	Учень може готувати доповідь або реферат, виготовляти посібники, вести спостереження за певними процесами у природі або виробничій сфері, виконувати власні проекти (освітні, художньо-конструкторські, комунікаційні тощо) займатися спортом, образотворчим, декоративним, музичним мистецтвом тощо. У початковій школі це може бути індивідуальна позакласна діяльність учня з конструювання, випилювання, моделювання, випалювання, ліплення, колекціонування, заняття з позакласного читання тощо.
---------------	--

Також у педагогічній літературі зустрічається ще один термін – об'єднуюча форма позакласної роботи для учнів загальних середніх закладів освіти [35]. До неї відносять школи мистецтв, клуби, шкільні музеї, товариства, форуми тощо, в яких різноманітними видами діяльності охоплюється велика кількість учнів. Наприклад, для молодших школярів є клуби вихідного дня з різними секціями (історії, культури, мистецтва, економіки, спорту, технічної творчості, журналістики тощо), проводяться цікаві зустрічі, екскурсії тощо. Варто зазначити, що об'єднувальна форма інтегрує в собі масові, групові й індивідуальні форми організації позакласної роботи і є важливою ланкою для здійснення комунікацій і розвитку навичок міжособистісного спілкування учнів і, відповідно, формування комунікативної компетентності особистості. В аспекті нашого дослідження з формування комунікативної компетентності учнів початкової школи в художньо-конструкторській позакласній діяльності поширеними формами є гурткова робота, шкільні секції, клуби, об'єднання, інтелектуальні ігрові комплекси, вікторини, турніри, конкурси, свята, екскурсії тощо.

У той же час, ми дійшли висновку, що деякі форми позакласної роботи недоцільно використовувати у початковій школі. Так, К. Слесик вважає, що такі форми як наукові товариства, підготовка рефератів, конференції передбачають науково-теоретичну діяльність учнів, досить високий рівень розвитку пізнавальних умінь: аналізу, узагальнення тощо, якого не мають учні в початкових класах, а лише знаходяться в процесі їх набуття по мірі розвитку індивідуальних і вікових особливостей. Наприклад, недоречним буде використовувати дискусії для учнів 1-2 класів, оскільки вони орієнтовані переважно на позицію вчителя, ще недостатньо вміють доводити свою думку, бо з прийомами аргументації більш детально знайомляться лише в 3-4-х класах. Учні 2 класу можуть підготувати невелике за обсягом повідомлення і виступити перед класом, але недостатньо розвинене вміння працювати з довідковою, енциклопедичною літературою не дає їм змоги робити це самостійно й не відображає суті виступу з метою комунікації та обміну інформацією. Учні початкової школи не мають також достатнього обсягу знань для проведення аукціонів знань на належному рівні, тому їхнє проведення призведе до пониження рівня вимог до цієї форми роботи. Молодші школярі ще не мають достатнього соціального досвіду та базових для цього комунікативних умінь, що дозволило б їм здійснювати пошукову діяльність (квазі-дослідження) у

спілкуванні з різними людьми, вони ще не здатні самостійно робити узагальнення, рівень розвитку їхніх пізнавальних інтересів у даному випадку достатньо низький. Недостатньо розвинені навички самоврядування учнів початкових класів ставлять під сумнів доцільність застосування для них клубної роботи. До цього переліку деякі дослідники долучають й факультативні заняття з трудового навчання для молодших школярів, які за змістом й сутністю організації подібні до гурткової роботи. Наприклад, на ранніх етапах становлення ця форма називалася «факультативна гурткова робота» й організовувалася з метою спеціалізації й профорієнтації старшокласників (кулінари, оператори радіостанцій тощо). Призначенням факультативних занять було вироблення стійких інтересів, розвиток творчих здібностей, підготовка учнів до самоосвіти й продуктивної діяльності після закінчення школи [72, с. 69-70]. І. Романова вважає, що факультативні заняття мають більшу навчальну спрямованість у порівнянні з гуртковою формою роботи. Тому вони мають використовуватися у варіативній частині урочного процесу, коли учням за власними інтересами надається право вибору серед різних факультативних курсів [64]. Ми погоджуємось з думкою цих учених, що факультативні заняття, на відміну від гуртка, передбачають науково-теоретичну діяльність, тому їх використання в початковій школі є недоцільним.

Таким чином, продовжуючи роботу над питаннями позаурочної діяльності задля розвитку комунікативної компетенції ми маємо врахувати наступні вимоги до організації та викладання в позакласній роботі в початковій школі, а саме:

- необхідність поєднання рухової й навчальної діяльності. Можна виділити два етапи позакласних заходів для дітей у вільний час: перший етап після школи та перед самотренуванням (рекомендується гуляти на свіжому повітрі, рухливі ігри та ігри зі спортивними елементами); другий – після виконання домашніх завдань (методисти рекомендують планувати роботу за інтересами дітей, колективні та групові форми дозвілля й індивідуальні позакласні заняття школярів) [43, с.87];
- забезпечення емоційного комфорту та створення сприятливої доброзичливої атмосфери, щоб діти мали можливість звертатися за допомогою до дорослих у складних ситуаціях, а також мали почуття захищеності та довіри до інших в процесі такої роботи [48, с.40];
- врахування специфічних особливостей різних видів діяльності. Оскільки у початковій школі до ігрової форми діяльності учнів долучається навчальна, то у позакласній діяльності вони доцільно мають інтегруватися у провідну діяльність з метою загального розвитку особистості;
- об'єднання в позаурочній діяльності дітей різного віку. Різновіковий дитячий колектив має більше потенційних можливостей щодо духовного взаємозбагачення учнів, коли відбувається природна передача соціально-морального й ігрового досвіду від старших учнів до молодших. Так, наприклад, досліджуючи особливості спілкування дітей у різновікових групах, Т. Мальцева дійшла висновку, що в різних вікових групах (діти у віці від 6-7 до 9-10 років) обмін між дітьми та обмін досвідом спільної діяльності з партнерами різного віку дуже активні; поширюється практика вчителя-вихователя, що залучає учнів до

пошуків раціональних способів організації життєдіяльності як старших, так і молодших учнів; природна робота механізму формування особистості забезпечується завдяки різноманітності та мінливості середовища; вчителі мають застосовувати вузькоспеціалізовані та диференційовані методи для дітей [48, с. 40]. Тому не викликає сумнівів, що головним навчальним принципом організації спільних позакласних заходів для дітей різного віку є врахування їх особистих, вікових, психологічних особливостей та інтересів. У цьому процесі варто враховувати, що комунікацію різновікових груп школярів доцільно здійснювати у цікавих і розвивальних формах діяльності на засадах доступності для наймолодших груп. За умов залучення учнів старшої школи до організації роботи з молодшими школярами, до складу дитячих об'єднань у позакласній роботі з художнього конструювання, важливою умовою є навчання активу учнів. Ця умова може бути зреалізована в організації майстер-класів учителів і керівників гуртків, секцій, ансамблів, а також семінарів, хабів, конференцій тощо. Така робота з підготовки старших школярів до участі в позакласній роботі з молодшими школярами сприяє залученню учнів до наставницької, організаторської, творчої діяльності у гуртках і секціях, збагачує позакласний освітній процес і є корисною у розвитку їхніх комунікативних компетентностей.

Узагальнення думок учених дозволяє нам пропонувати дидактичні умови позакласної роботи у початковій школі за умов провідної ролі вчителя з метою загального розвитку учнів й формування їхніх ключових компетентностей, до яких ми відносимо й комунікативну складову, на засадах художнього конструювання:

- визначення цілей і завдань позакласної роботи з учнями початкової школи з метою формування ключових компетентностей особистості, проектування змісту і педагогічних технологій реалізації позакласної роботи;
- добір методів і форм позакласної роботи з художнього конструювання;
- проектування змісту позакласної діяльності учнів початкової школи на засадах інтеграції особистісного, компетентнісного й розвивального навчання з різних видів художнього конструювання;
- професійна підготовка організаторів позакласної діяльності (керівників гуртків, клубів, об'єднань тощо) до організації розвивального освітнього середовища учнів початкової школи у вільний від уроків час на засадах інноваційних та інформаційно-комунікаційних педагогічних технологій;
- організація позакласної діяльності з опорою на дитяче самоврядування із залученням різновікових груп учнів;
- залучення до організації й реалізації позакласної роботи батьків учнів, співпраця з батьківськими комітетами учнівських колективів. Дієвим засобом у реалізації ефективної позакласної роботи, як свідчать результати шкільної практики, може стати залучення батьків учнів до керівництва гуртками. Так, П. Корольова вважає, що батьки можуть бути активними помічниками вчителів, оскільки вони мають різноманітну професійну, цікаву інформацію, широкий спектр особистих інтересів та улюблених занять. Таким чином, завдання вчителя – добре вивчити здібності, можливості, захоплення, таланти батьків своїх учнів,

щоб успішно залучати їх до позакласної роботи в школі [40]. На основі вище викладеного дослідження питання сутності та структури художнього конструювання молодших школярів ми вважаємо за доцільне зосередитись на дослідженні гурткової форми позакласної роботи учнів, оскільки вважаємо її однією з найбільш ефективних у формуванні комунікативної компетентності учнів початкової школи.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ В ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Вивчення стану сформованості комунікативної компетентності молодших школярів.

Завдання визначення організаційно-педагогічних умов, методів і прийомів формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання у позакласній діяльності передбачає здійснення аналізу вихідного стану сформованості цієї якості в учнів початкової школи. З метою одержання в підсумку проведеного дослідження прикінцевих результатів, що мають переконливі докази їх достовірності, ми дотримувалися таких правил: добирали методи, що дозволили б упродовж усього дослідження спостерігати за динамікою формування комунікативної компетентності учнів початкової школи; застосовували методи художнього конструювання в позакласній діяльності, що дали можливість одержати необхідний і достатній фактичний матеріал для виявлення і побудови об'єктивних закономірностей формування комунікативної компетентності учнів. Добір методів дослідження ґрунтувався на:

- вимозі позитивної трансформації об'єкта дослідження;
- використанні сукупності використаних методів і дослідницьких методик, що забезпечували б одержання результатів з формування комунікативних компетентностей учнів початкової школи під час художнього конструювання;
- передбаченні можливості практичного використання результатів та напрацювань дослідження практиками й дослідниками освітньої галузі.

У дослідженні ми розглядаємо позакласну діяльність учнів початкової школи з художнього конструювання. Ця діяльність відображається у роботі предметного гуртка з трудового навчання, де передбачено вивчення різноманітних технік роботи з папером, тканиною, пластиліном, конструкторськими наборами, оздоблювальними матеріалами, а також технік образотворчого та декоративного мистецтва.

В той же час у дослідженні ми враховували напрацювання науковців і практиків з цієї проблеми, які зазначають, що в позакласній діяльності відсутнє оцінювання учнів, тому її ефективність визначається через участь учнів у різних формах і видах позакласної роботи, набуття ними особистого досвіду (в нашому дослідженні досвіду художнього конструювання і комунікацій в позакласній діяльності), одержання знань про різні види людської діяльності, формування певних вмінь і навичок її здійснення; сприяння розвитку спільного інтересу в дітей до певної діяльності, підвищення їхньої пізнавальної активності.

Суть дослідження полягала у вивченні стану сформованості комунікативної компетентності учнів початкових класів, напрацюванню та перевірці ефективності методики формування в молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання в позакласній діяльності.

У дослідженні нами були використані такі емпіричні методи дослідження: спостереження, бесіди, опитування, , метод експертних оцінок та ін. Експериментально-дослідне навчання відбувалось на базі Комунального закладу «Радехівська спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземної мови». Організація дослідницької роботи здійснювалась серед учнів 2-х класів, в експерименті взяли участь 32 учні, 2 вчителі. Для проведення дослідження було визначено такі умови:

а) добровільна участь учнів в експериментальній позакласній діяльності з трудового навчання художньо-конструкторського спрямування;

б) під час дослідження учні дотримувалися усіх етапів експериментального навчання;

в) навчання учнів здійснювалося за методикою формування в молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання в позакласній діяльності;

г) кожний етап роботи мав сприяти формуванню в молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання в позакласній діяльності.

Робота з підготовки педагогічного експерименту базувалась на основі узагальнення теоретичних положень, які були висвітлені в попередньому розділі, а також на висновках, обґрунтованих у педагогіці початкової школи. Дослідження здійснювалось упродовж періоду з 25.01.2022 до 23.02.2022 і складалося з двох етапів. Мета першого етапу дослідження полягала у необхідності організувати його й визначити наявний стан розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи на початку педагогічного експерименту. Виокремлена компонентна структура комунікативної компетентності молодших школярів надала нам можливість здійснити дослідження та аналіз стану даної якості в учнів у художньо-конструкторській діяльності за такими напрямками:

- мотиваційно-ціннісний,
- інформаційно-пізнавальний,
- технологічно-результативний, єдність результатів яких допоможе виявити наявність в учнів вихідного рівня досліджуваної якості.

З метою діагностичного зрізу даних про стан досліджуваного педагогічного явища під час проведення констатувального етапу проводились спостереження за художньо-конструкторською діяльністю і розвитком комунікацій учнів у позакласній роботі, а також інтерв'ювання учнів початкових класів середньої загальноосвітньої школи. Після аналізу результатів діагностичного зрізу здійснювалось напрацювання методики експериментального навчання з формування в молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання в позакласній діяльності.

Під час першого етапу дослідження здійснювалась перевірка стану сформованості комунікативної компетентності учнів з використанням опитувальника (додаток Б). Аналіз відповідей респондентів свідчить про те, що всі учні готові вільно спілкуватися (32 особи - 100%), але частина учнів: а) мають труднощі з побудовою питань (10 осіб – 31,2%), б) неспроможні висловити свою

думку (7 осіб – 21,9%), в) нездатні логічно переказати послідовність виконання певного виробу чи поробки (12 осіб – 37,5%), г) зустрічаються із невмінням або не розуміють як толерантно вирішувати конфліктні ситуації (14 осіб – 43,7%). 24 учнів (75%) відповіли, що їм складно знаходити нових друзів, що підкреслює низьку мотивацію до спілкування. Ці дані свідчать про те, що реальний рівень сформованості у молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання на першому етапі експерименту був недостатнім. Але в той же час, застосування різних методів дослідження стану розвитку комунікативної компетентності молодших школярів (бесіди з учнями, анкетування, тестування тощо) стало одним із ефективних засобів формування цієї компетентності в учнів. Аналіз результатів діагностики стану сформованості комунікативної компетентності учнів початкової школи спонукав нас до напрацювання методики, важливою складовою якої стало завдання підвищити рівень комунікативних здатностей учнів, поглибити й узагальнити знання учнів з художнього конструювання, сформувати вміння й навички комунікативного характеру у проектній діяльності з художнього конструювання.

На кінець першого етапу здійснювалась перевірка ефективності методики формування комунікативної компетентності учнів початкової школи засобами художнього конструювання. Для залучення експерименту знадобилося 32 учні 2-х класів. Під час експерименту учні знайомились з різними техніками художнього конструювання. При цьому ми вивчали рівень їхньої зацікавленості цим процесом, виявляли й розвивали логічні й творчі здібності учнів, формували їхні здатності об'єктивно оцінювати свою роботу та досліджували їхній вплив на розвиток комунікативних компетентностей учнів в позакласній діяльності.

Метою цього етапу експерименту є визначення вектору розвитку процесу формування в молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання та одержання зворотної інформації від учнів щодо їхньої зацікавленості й мотивації до художнього конструювання й виготовлення виробів та здійснення комунікацій під час позакласної роботи. У проведенні дослідження для молодших школярів нами визначені певні однакові для всіх учнів умови, які забезпечували об'єктивність одержаних результатів і не впливали на результат опитування, а саме:

- зрозумілість змісту опитування;
- помірна складність запитань;
- регламентований час на формулювання відповідей на запитання.

Було проведено 1 опитування учасників дослідження. Тема першого опитування: «Визначення рівня формування в молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання» (Додаток Б). Мета опитування: визначити рівень формування в молодших школярів комунікативних компетентностей засобами художнього конструювання. В позакласній діяльності. Запитання були простими й доступними для дітей. Головним завданням було визначити чи є в учнів знання методів і засобів художнього конструювання, чи сформовані у них мотивація й певні творчі здібності в позакласній діяльності. На опитування відводилось 30 хвилин. Як

свідчать результати цього дослідження, у молодших школярів було достатньо часу обдумати й визначитися з відповідями на запитання. У питанні «Що Вам подобається робити під час позакласної діяльності?», визначається зацікавленість та мотивація учнів до розвитку їхньої комунікативної компетентності засобами художнього конструювання. За інструкцією учні мали обрати 4 відповіді, які їм до вподоби. Узагальнений результат відповідей представлено у таблиці 2.1. Серед відповідей самим популярним виявився варіант «Г) Грати у розвиваючі ігри», що є реальним відображенням здійснення комунікацій учнів сучасної початкової школи. Основними напрямками формування комунікативної компетентності під час розвиваючих ігор вважають: формування й розвиток образного й логічного мислення, формування сенсорних здібностей, розвиток уваги, пам'яті, уяви, творчих здібностей тощо. 50% учнівської групи подобається доповідати, брати участь в екскурсіях і відвідувати виставки. З пропонованих варіантів відповіді найбільш важко учням готуватися до доповіді, що їм не дуже подобається, адже необхідно визначитися з темою, добрати матеріал, спроектувати доповідь та виступити перед аудиторією. Тривалість виступу учня має бути незначною (іноді рекомендовано не більше 3-5 хвилин). За бажанням учня можна застосовувати комп'ютерні технології. Вимоги до доповіді такі: говорити голосно, лаконічно й доступно, використовувати доступну лексику, якщо є якісь питання запитати у вчителя заздалегідь до виступу, не переживати, не поспішати, аргументувати думки тощо.

Таблиця 2.1.

Узагальнений результат опитування учасників дослідження	
Відповіді на перше запитання	Кількість учнів, які обрали дану відповідь %
А) Вести бесіду(учень – учень, учень – вчитель)	(7 учнів) 38,9%
Б) Доповідати	(9 учнів) 50%
В) Створювати щось своїми руками	(8 учнів) 44,4%
Г) Грати у розвиваючі ігри	(11 учнів) 61,1%
Г) Брати участь у екскурсіях	(9 учнів) 50%

Учням подобається брати участь у екскурсіях та виставках, адже це чудові подорожі, що формують комунікативні зв'язки у колективі, є приємними для учнів і не потребують розумового напруження, тому є дуже цікавими для учнів в позакласній діяльності і здійснюють значний вплив на формування комунікативної компетентності кожного учня. Таким чином нами було визначено, що формат проведення роботи – позакласна діяльність з використанням засобів художнього конструювання є достатньо цікавим та ефективним способом залучення молодших школярів до спільної та особистої творчості, але у той же час показало недостатній рівень комунікативної компетенції, що, на нашу думку, може бути підвищений під час якісно організованих та цікавих дітям форм роботи, що дозволять їм проявити себе та продемонструвати власні напрацювання та здобутки через художнє конструювання виробів та поробок.

2.2. Модель формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності.

Умови, що визначаються як необхідні обставини та роблять можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь, або сприяють чомусь це філософська категорія, що відображає універсальні взаємозв'язки речі та чинників, завдяки яким вона виникає й існує. Так, розглядаючи організаційно-педагогічні умови, що забезпечують формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній роботі ми визначаємо форми, методи й технологію організації освітнього процесу як цілісної педагогічної системи. Доречним, на нашу думку, буде наступне формулювання таких умов як сукупності дидактичних вимог, дидактичних умов та способів їх реалізації, в яких концептуально відображено ставлення до змісту художньо-конструкторської підготовки учнів та організації такої підготовки в початковій школі. Дотримання цих організаційно-педагогічних умов має забезпечити досягнення поставленої мети та виразити відношення педагогічного процесу формування комунікативної компетентності молодших школярів до реальної динамічної дійсності. Дидактичними вимогами формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній роботі встановимо такі положення: динаміка розвитку змісту навчання як процесу передачі досвіду попередніх поколінь і прогнозованого формування відповідних знань, умінь, навичок та досвіду емоційно-ціннісних ставлень; визначення основних напрямів освітнього процесу щодо всебічного й гармонійного розвитку особистості молодшого школяра; проектування структури програми позакласної роботи з художнього конструювання, яка забезпечуватиме розвиток системи різнопредметних знань і вмінь, а потреба учнів у знаннях буде більшою за їх здобуття;

- диференціація художньо-конструкторської підготовки молодших школярів з метою подолання криз у формуванні особистості й безперервність освіти та самоосвіти молодшого школяра;
- забезпечення тематичної й хронологічної узгодженості програм з трудового навчання в початковій школі та позакласної роботи (програма гуртка, об'єднання, масових заходів);
- раціональний добір і узгодженість методів, форм і засобів формування системи ключових і предметних компетентностей молодших школярів;
- безперервне використання й розвиток пропедевтичних знань у вигляді понять та їх систем у художньо-конструкторській діяльності учнів;
- накопичення даних, що відображають рівень сформованості й динаміку особистісних і трудових якостей учнів;
- координація педагогічних дій вчителів початкової та базової школи;
- розвиток мотивації учнів до художньо-конструкторської діяльності в позакласній роботі, поетапне становлення особистості молодшого школяра як рівноправного учасника колективної діяльності з формування комунікативної компетентності.

Відповідно до встановлених вимог зазначимо дидактичні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній роботі, а саме:

- проектування (встановлення цілей і задач навчання й виховання) й реалізація єдиної скоординованої програми поетапного формування ключових і предметних компетентностей відповідно до інтегративних, базових якостей і видів діяльності учнів;
  - встановлення основних етапів формування системи взаємопов'язаних художньо-конструкторських знань і вмінь, навичок та досвіду творчої діяльності особистості; визначення основних структурних елементів курсу, розділу, теми, що підлягають вивченню (факти, поняття, закономірності);
  - розробка критеріальної основи для визначення ефективності позакласної роботи з художнього конструювання;
  - використання можливостей і вдосконалення інформаційно-предметного та матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу;
  - виявлення, проектування й моделювання систем міжпредметних зв'язків в позакласній роботі;
  - встановлення зв'язків між поняттями, що вивчаються, і попередніми знаннями і вміннями із залученням сформованих понять до розв'язання завдань;
  - урахування вікових особливостей, індивідуальних відмінностей учнів у процесі формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній роботі та рівня пропедевтичної підготовки учнів до цієї діяльності;

- педагогічна співпраця щодо змістового наповнення й організації навчання, вдосконалення навчально-методичного й програмного забезпечення дисциплін;
- моніторингові дослідження ефективності методики формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній роботі; проєктування та моделювання процесу формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Способами реалізації процесу формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній роботі, що відповідатимуть дидактичним вимогам та умовам організації навчання пропонуються наступні дії педагогів: актуалізація сформованих і базових понять, знань і вмінь у свідомості учнів, виокремлення опорних знань, створення емоційного настрою учнів і вчителів у процесі навчання, реалізація дидактичних принципів навчання й виховання, раціональний добір змісту, методів, організаційних форм і засобів навчання, удосконалення педагогічної майстерності вчителів, створення навчально-методичного забезпечення позакласної роботи із системами міжпредметних зв'язків, оптимальне сполучення дидактичних прийомів викладу і встановлення їхньої раціональної послідовності для розвитку пізнавальних здібностей учнів, перехід від індуктивного до гіпотетико- дедуктивного абстрактного викладу матеріалу, застосування системи педагогічного моніторингу, прогнозування результатів художньо- конструкторської діяльності й розвитку комунікативної компетентності молодших школярів як інтегральної характеристики особистості. Особливою педагогічною умовою, що сприятиме успішності процесу формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній роботі є пізнавальна діяльність, що ґрунтується на свідомому баченні перспективи розгортання процесу учіння, уявленні про місце й роль художнього конструювання і видів діяльності у власному розвитку, переростанні свідомого ставлення до учіння у свідому участь в освітньому процесі.

Узагальнення наведених організаційно-педагогічних умов надало можливість створити відповідну **модель** формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній роботі (**Додаток Д**). Ця модель відображає теоретичний аспект дослідження. У напрацюванні методики позакласної роботи з художнього конструювання молодших школярів ми скористалися науковими й методичними напрацюваннями дослідників Н. Лазаренко (розвиток культури мовлення як складової ключових компетентностей особистості); О. Голюк (розвиток творчої уяви дітей дошкільного віку), Л. Старовойт (творчий розвиток молодших школярів у процесі трудового навчання); А. Хіля (формування дітей з функціональними обмеженнями системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії); О. Демченко (виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи) та ін. На основі розробленої моделі ми звернулися до наступної структури комунікативної компетентності учнів, що

поділяють на три змістові лінії – компоненти, інтегральна здатність учнів, сформовані здатності. Вчені зазначають, що готовність до відповідної діяльності має такі структурні компоненти: мотиваційний – позитивне ставлення до певного виду діяльності, бажання ним займатись; когнітивний – наявність необхідних знань, уявлень; особистісний – володіння способами та прийомами, необхідними для певного виду діяльності; поведінковий – самоконтроль, здатність відчувати задоволення від роботи тощо. Згідно з провідними ідеями сучасності структура готовності до діяльності постає як сукупність трьох взаємопов'язаних компонентів, які охоплюють мотиваційну, когнітивну та особистісну сфери та мають наступну структуру: когнітивний включає моральні уявлення, моральні поняття, моральні знання; світоглядний містить моральні переконання, моральні ціннісні орієнтації, ставлення, інтерес до моральних потреб; поведінковий поєднує моральний мотив та моральні стосунки; емоційний включає всі моральні почуття. Інтегральна здатність учнів вчить формувати мотиваційно-ціннісну основу спілкування; оволодівати й застосовувати знання, уміння й навички; встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи різні способи взаємодії; ефективно працювати в групах; володіти соціальними ролями. Сформовані компетентності дають змогу розвинути комунікативно-мовленнєву, соціально-перцептивну та інтерактивну здатності (рис. 2.2.1) . Складові комунікативної компетентності учнів являються важливими компонентами у навчанні. Їх подаляються на чотири позиції, а саме: знання, уміння, навички та досвід. Знання – це соціальний та історичний досвід, узагальнений теоретично, і результат оволодіння людиною реальності та знань. Знання піднімає діяльність на вищий рівень обізнаності та підвищує впевненість особистості у правильності її дій. Неможливо здійснювати діяльність без знань. У груповій роботі знання можна передати двома способами – через вербальне і невербальне спілкування. Структура комунікативної компетентності учнів:

1)Компоненти

- Мотиваційний;
- когнітивний;
- особистісний;
- поведінковий.

2)Інтегральна здатність учнів формувати мотиваційно-ціннісну основу спілкування; оволодівати й застосовувати знання, уміння й навички.

3)Формовані здатності комунікативно-мовленнєва, соціально- перцептивна, інтерактивна.

Уміння – готовність особистості успішно виконувати певні види діяльності, спираючись на знання та вміння. Ця здатність формується, коли учні виконують різні завдання. Формування навичок залежить від умов навчання, організації навчального процесу та особливостей особистості учнів. Наприклад, слухати,

чітко висловлювати думки, бути в команді, визнавати внесок інших, оцінювати здібності й спільну діяльність. Навичкою, вважають ідеальні рухи, які досягаються завдяки багаторазовій практиці. Ознакою формування навичок є якість дій, а не ступінь автоматизації. Застосовуючи до навчального процесу різні прийоми та методи (проблемне навчання, програмне навчання, практичне навчання тощо), можна сформувати вміння та навички на основі знань. Прикладом навичок є ефективне спілкування, вміння співчувати, спільно працювати та допомагати один одному в процесі художнього конструювання. Остання складова, яка також важлива в комунікативній компетентності молодшого школяра – досвід. Це відображення в свідомості людини законів об'єктивного світу та соціальної практики, і він отримується завдяки активним практичним знанням. Прикладом досвіду в комунікативній компетентності є спілкування у малій групі, взаємодії між однокласниками, спілкування взагалі.

Форми організації позакласної роботи у початковій школі можуть бути масові, групові, індивідуальні. Їх також розрізняють за характером: навчальні (олімпіади, предметні тижні), виховні (свята, збори, лінійки, фестивалі, виставки, екскурсії, ігри-подорожі, конкурси, вікторини) та розвивальні (конференції, майстер-класи, виставки, проекти). Вони можуть бути організовані у форматі об'єднання: факультативи, товариства, гуртки, театри, патрулі, загони. А також ефективно застосовувати доповіді, реферати, посібники, спостереження, проекти (освітні, художньо-конструкторські, комунікаційні тощо) для досягнення основної мети такого роду діяльності, яка в нашому випадку стосується формування комунікативної компетентності. Знання: групової роботи, способів вербального і невербального спілкування. Уміння: слухати, чітко висловлювати думки, бути в команді, визнавати внесок інших, оцінювати подібності й спільну діяльність. Навички: ефективно спілкуватися, співчувати, спільно працювати та співпрацювати. Досвід: спілкування у малій групі, взаємодії між однокласниками, спілкування.

2.3 Теоретичне обґрунтування та визначення організаційно-педагогічних умови формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності.

Організаційно-педагогічні умови формування комунікативної компетентності через художнє конструювання молодших школярів – це організоване цілеспрямоване спостереження дітьми предметного середовища і розуміння утилітарної і естетичної сутності предметів, що їх оточують, вміння висловлювати свою думку щодо оточуючого світу речей та власної художньо-творчої діяльності. цілеспрямоване спостереження дітьми предметного середовища і розуміння утилітарної і естетичної сутності предметів, що їх оточують, вміння висловлювати свою думку щодо оточуючого світу речей та власної художньо-творчої діяльності; Організаційно-педагогічні умови формування художньо-конструкторських здібностей молодших школярів:

- залучення дітей до художньо-конструкторської діяльності з урахуванням її провідних принципів:
- єдності утилітарного й естетичного,
- пошук та конструювання нетрадиційних форм, гармонійної єдності, активної співтворчості;
- використання на заняттях з конструювання методів і прийомів творчого пошуку та комунікації.

Вимоги: динаміка розвитку змісту навчання, визначення напрямів освітнього процесу щодо розвитку особистості; побудова структури навчальних тем із спіралевидним розвитком системи компетентностей; диференціація підготовки та безперервність освіти.

Зміст: навчання художнє конструювання об'єктів технологічної діяльності, образотворче та декоративне мистецтво

Форми навчання: традиційні; інноваційні

Методи навчання: словесні, наочні, практичні; набуття знань, формування практичних умінь; розвивальне навчання

Дидактичні умови: встановлення освітніх цілей і завдань; урахування вікових та індивідуальних особливостей; урахування вимог навчальної програми; прогностична діяльність; урахування пропедевтичних знань і вмінь; педагогічне співробітництво.

Способи реалізації: актуалізація знань і вмінь учнів із виокремленням опорних знань; розвиток мотивації у навчанні художнього конструювання; раціональний добір змісту і методів навчання; реалізація міжпредметних зв'язків.

Засоби навчання: навчальні й наочні посібники, програмно-методичне забезпечення; обладнання

Залучення дітей до художньо-конструкторської діяльності з урахуванням її провідних принципів: єдності утилітарного й естетичного, пошук та конструювання нетрадиційних форм, гармонійної єдності, активної співтворчості. Використання на заняттях з конструювання методів і прийомів творчого пошуку: декомпозиція і послідовне наближення, асоціативний прийом, несподівані заборони, спосіб абсурду, асоціативний прийом, синектика, проєктування об'єкта тощо створюють передумови для розкриття комунікативного та творчого потенціалу особистості в їх поєднанні.

Отже, процес формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності ми розглядаємо як спеціально організований та цілеспрямований процес оволодіння молодшим школярем знаннями, вміннями й навичками художнього конструювання у взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу з метою формування здатності молодших школярів до відповідальної комунікативної взаємодії відповідно до власних бажань, виробничої необхідності та цілей у контексті загальнолюдських цінностей, гуманності та суспільної етики.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження питань формування в молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання в позакласній діяльності дозволило нам зробити наступні висновки щодо створення необхідних і достатніх умов психологічного комфорту й якісного освітнього процесу в сучасній початковій школі. Зокрема, досягнути в учнів оволодіння на високому рівні (відповідно до можливостей дитини) навичками спілкування та співпраці у різних видах діяльності, інтерактивних формах взаємодії та набути здатності до самовираження через застосування відповідних знань щодо комунікації як способу взаємодії з навколишнім середовищем та людьми з розумінням різних соціальних ролей.

1. Відповідно до завдань дослідження *з'ясовано* стан дослідження питання формування комунікативної компетентності молодших школярів, а також використання для цього засобів художнього конструювання в позакласній діяльності. Для використання в роботі ми визначилися із поняттям комунікативної компетентності як структурним явищем, що включає такі компоненти як цінності, мотивація, ставлення, соціально-психологічні стереотипи, знання, вміння та навички. Окремо розкрили зміст і уточнили поняття художнього конструювання як невід'ємної частини художньо-конструкторської діяльності, що знаходиться на стику двох унікальних сфер людської діяльності – технології та естетики. Визначили основні засади використання художнього конструювання під час позакласної діяльності, що створює максимально сприятливі умови для формування комунікативної компетентності та сприяє розвитку мислення молодших школярів.

2. *Визначено* особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності. Так, під час дослідження виявлено, що 100% респондентів готові вільно спілкуватися, але через труднощі з побудовою питань (30%); невміння висловити свою думку (21,7%) або логічно побудувати хід виконання завдання чи створення певного виробу чи поробки (39,1%) уникають спілкування, а ті з них, хто наважується на комунікацію можуть зустрітися конфліктними ситуаціями та непорозумінням у колі однолітків (43,4%). Варто також відзначити, що 73,9% молодших школярів відповіли, що їм складно знаходити нових друзів, а це в свою чергу підкреслює низьку мотивацію до спілкування. Наведені дані, свідчать про те, що реальний рівень сформованості у молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання на першому етапі дослідження є недостатнім.

3. *Розроблено* модель формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності, *визначено* та *обґрунтовано* організаційно-педагогічні умови її реалізації:

- цілеспрямоване спостереження дітьми предметного середовища і розуміння утилітарної і естетичної сутності предметів, що їх оточують, вміння висловлювати свою думку щодо оточуючого світу речей та власної художньо-творчої діяльності;

- залучення дітей до художньо-конструкторської діяльності з урахуванням її провідних принципів:
- єдності утилітарного й естетичного,
- пошук та конструювання нетрадиційних форм, гармонійної єдності, активної співтворчості;
- використання на заняттях з конструювання методів і прийомів творчого пошуку та комунікації.

Отже, процес формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності ми розглядаємо як спеціально організований та цілеспрямований процес оволодіння молодшим школярем знаннями, вміннями й навичками художнього конструювання у взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу з метою формування здатності молодших школярів до відповідальної комунікативної взаємодії відповідно до власних бажань, виробничої необхідності та цілей у контексті загальнолюдських цінностей, гуманності та суспільної етики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрошук І. Інноваційні методики підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії у професійній діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2017. № 16. С. 86-92.
2. Андрошук І.В., Андрошук І.П. Методика виховної роботи : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга –Богдан, 2014. 320 с.
3. Барвінок. Історична довідка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.barvinok.info/story.html>.
4. Базильчук Л.В. Організація позакласної роботи в загальноосвітній школі як педагогічна проблема. *Методи і засоби забезпечення інноваційності едукативного процесу в закладах освіти. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. С.4-5.
5. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання [Текст]: навч.-метод. посібник. К. : ІЗМН, 1998. С. 107.
6. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. К.: К.І.С., 2004. С. 47-52.
7. Бібік Н.М., Вашуленко М.С., Мартиненко В.О. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: моногр. Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : Пед. думка, 2014. 346 с.
8. Боднар С. Термінологічний аналіз понять “компетенція” і “компетентність” у педагогіці : сутність та структура. *Освіта і управління*. 2007. Т. 10. №2. С. 93-99.
9. Бондаренко В.В. Цілеспрямоване використання в урочній та позаурочній діяльності інтерактивної технології. *Калейдоскоп: Збірник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань: Візаві. 2018. Вип. 10. С. 10–22.
10. Бондаренко В.В. Формування соціально-комунікативної активності молодших школярів у взаємодії урочної та позаурочної діяльності: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук(доктора філософії): 13.00.07-теорія і методика виховання. Умань, 2019. 342 с.
11. Браїлко Т.Б. Особливості мислення молодших школярів. Харків: Ранок, 2010. 176 с
12. Ващенко О.М., Волинець К.І., Кравченко Т.В. Оздоровче виховання молодших школярів у взаємодії сім'ї та школи: метод. посіб. / за заг. ред. О.М.Докукіної. Харків: Ранок, 2015. 96 с. 17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укладач і головний редактор В.Т.Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
13. Винниченко І.А., Марієнгоф Е.М. Система позакласної роботи у восьмирічній школі. К.: Рад.школа, 1968. 417 с.
14. Гаврилюк О. Диференціація як одна з форм інтерактивного навчання. *Початкова освіта*.2015. №22. С. 4–10.

15. Глухова Г.А. Позакласна робота як засіб підвищення ефективності уроку: Посібник для вчителів. К.: Рад.школа, 1983. 119 с.
16. Голубенко М. Проектна діяльність у школі. К.: Шкільний світ, 2007. 128 с.
17. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку. *Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph*. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. С. 223-229.
18. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доп.й випр.. Л.: Вид-во «Волинські Обереги», 2011. 519 с.
19. Горпинченко Г. В., Приходченко К. І. Формування художньо-конструкторських здібностей молодших школярів: Теоретичний аспект. *Наукові праці ДонНТУ. Серія: «Педагогіка, психологія і соціологія»*. 2013. № 2 (14). С. 23-30.
20. Груніна Г.М. Організація творчої та пошукової діяльності учнів. *Завучу. Усе для роботи*. 2013. №13–14. С. 18–23.
21. Державний стандарт базової і повної середньої освіти, затверджений постановою КМУ від 14.01.2004 р. №24. [Електр. ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=242004%EF&new=1&p=1301387250437416>.
22. Державний стандарт початкової загальної освіти. *Практика управління закладом освіти: Щомісячний спец. журнал*. 2012. Спецвипуск. С.1-33.
23. Демченко О.П. Виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи: монографія. Київ: Видавничий дім «Слово», 2014. 446 с.
24. Дзвінок з минулого: Вірші, оповідання, казки, байки, загадки, приповідки: для мол. та серед. школ. / Упоряд., заг. ред., післям. та приміт. В.І.Лучука; Передм. Я. П. Гояна. К.: Веселка, 1991. 303 с.
25. Енциклопедія освіти. *Акад. пед. наук України* ; гол. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
26. Єрмаков І. Освіта і життєва компетентність для ХХІ століття. *Завуч (Шкільний світ)*. 2005. №19. С. 13-16.
27. Зовнішня історія української мови. «Молода Україна» – назва українських журналів і часописів [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pravopys.vlada.kiev.ua//mova/drukar/Dovidn/Moloda_ukraina.htm
28. Каталог видань України на 2017 рік. *Дитячі та молодіжні видання* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://presa.ua/osvita-ditjachi-vidannja/ditjachi-ta-molodizhni-vidannja.html>.
29. Зозуляк Р. В. Виховання моральних рис молодших школярів Галичини засобами української дитячої літератури (1900-1939 рр.): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 -Загальна педагогіка та історія педагогіки. Івано-Франківськ, 2005. 20 с.
30. Івершинь А.Г. Розвиток творчості засобами дизайну. *Палітра педагога. Додаток до журналу «Дошкільне виховання»*. 1999. №3.С.16-19.
31. Івершинь А.І. Конструювання з паперу. Розвиток творчості засобами дизайну. *Палітра педагога*. 1999. №1. С. 27-34.

32. Канішевська Л., Сухопара І. Формування толерантності в молодших школярів у позаурочній діяльності: теорія і практика: моногр. Київ: Компринт, 2017. 403 с.141.
33. Кіліченко Л. М. Українська дитяча література. К.: Вища школа, 1976. 334 с.
34. Клепко С. Різні структури ключових компетенцій. *Управління освітою*. 2005. №12. С. 2-3.
35. Кобзар Б.С. Позакласна та позашкільна виховна робота. К.: Знання,1973. 46 с.
36. Коберник О.М. Формування навчально-пізнавальної активності студентів у процесі застосування технології проблемного навчання. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2015. Вип.1. С.72-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/profe_2015_1_9.
37. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики. За заг. ред. О.В.Овчарук. К.: "К.І.С", 2004. 112 с.
38. Кондакова А.М. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. К.: Початкова школа, 2002. 127 с.
39. Копелюк С. Формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках літературного читання. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12-13. С. 163-165.
40. Корольова П. Залучення батьків до гурткової роботи. Українська родина: Науково-методичний посібник. К.: Київськ. міжрегіон. інст. удоск. вчит. ім.Б.Грінченка. 1998. С.319-323.
41. Корсак, К. Світова вища освіта. Порівняння і визначення закордонних кваліфікацій і дипломів. / За заг. ред. Г.В. Щокина: монографія. К. : МАУП-МКА, 1997. 208 с.
42. Крутченко Л. Проблема художньо-конструкторської діяльності учнів в процесі проектування і виготовлення виробів на уроках трудового навчання. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znpudpu_2012_2_25.pdf.
43. Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: монографія. К.: КМПУ ім. Б.Д.Грінченка, 2003. 272 с.
44. Лазаренко Н.І. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2016. Вип. 23. С. 36-42.
45. Лазаренко Н., Хіля А., Коломієць А. Формування дітей з функціональними обмеженнями системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії. *Освіта осіб з особливими потребами*. 2017. Вип. 3. С. 124-156.

46. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. М.: Педагогика, 1981. 184 с.
47. Максимович О. Моделювання розвитку успішної особистості школяра. *Початкова школа*. 2015. №2. С. 4–12.
48. Мальцева Т. Організація спілкування молодших школярів у різновіковій групі продовженого дня. *Початкова школа*. 2012. №3. С.40-41.
49. Марущак О. М. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики: методичні рекомендації. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 134 с.
50. Матвієнко С. І. Художня праця та основи дизайну: навч. посібн. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 201 с.
51. Матвієнко С. І. Виховання самостійності в старших дошкільників у процесі занять художнім конструюванням. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2019. № 2. С. 71-76.
52. Новак М. Теоретичні основи формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2014. № 2. С. 56-58.
53. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х томах / укл. В. В.Яременко, О.М. Сліпушко. К. : Аконіт, 2005. Т. 1. А–К. 926 с.
54. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Освіта в контексті стратегічних завдань розвитку України. *Директор школи України*. 2005. № 5. С. 4-33.
55. Онопрієнко О. Концептуальні засади компетентісного підходу в сучасній освіті. *Шлях освіти*. 2007. № 4. С. 32-37.
56. Орлова О.В. Актуалізація пошукової активності учнів як чинник успішної діяльності вчителя. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 12 : Психологічні науки*. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2010. Вип.30 (54). С. 134–139.
57. Поліщук В.М. Молодший шкільний вік як життєвий феномен. *Початкова школа*. 2015. №6. С. 1–6.
58. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*. 2005. №1. С. 65-69.
59. Приходченко К.І. Творче освітньо-виховне середовище загальноосвітнього закладу гуманітарного профілю: монографія. Донецьк, 2007. 640 с.
60. Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства : моногр. / Гончаренко С.А. та ін. ; за ред. С.А. Гончаренко, Л.О.Кондратенко. НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ; Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 228 с.
61. Пташнік Н. М. Формування ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної народознавчої роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.07. Вінниця, 2012. 20 с.
62. Роєнко Л.М. Стимулювання трудової активності молодших школярів в умовах організації предметно-перетворювальної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Ін-т проблем виховання АПН України. Київ, 2002. 20 с.

63. Розвиток соціально-комунікативної компетентності обдарованих учнів початкової школи : посіб. НАПН України, Ін-т обдарованої дитини. Київ, 2014. 132 с.
64. Романова І.А. Позаурочна діяльність молодших школярів. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 63. С. 200-206.
65. Русняк Є. В., Майборода І. Е. Конструювання як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках трудового навчання//[Елект.ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>.
66. Савченко М. В. Виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / ДВНЗ «Донбас. держ. пед. ун-т». Слов'янськ, 2014. 243 с.
67. Савченко Н.С. Підготовка вчителя до формування естетичних орієнтацій молодших школярів на цінності народного мистецтва (в умовах позакласної діяльності): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2001. 20 с.
68. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підруч. для студ. ВНЗ. Київ: Грамота, 2013. 504 с.
69. Савченко О.Я. Компетентнісний підхід як чинник модернізації початкової освіти. *Наука і освіта. Серія: Педагогіка*. 2011. №9. С. 13–17.
70. Сидоренко В.В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист*. 2018. №5. С. 21- 25.
71. Сікорський П. До проблеми формулювання понять «компетентність» і «компетенція». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 6. С. 7-15.
72. Слесик К.М. Формування умінь спілкування молодших школярів у позакласній навчально-виховній роботі: Дис.... канд. пед. наук: 13.00.09. Х., Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. 2002. 256 с.
73. Старовойт Л. В. Педагогічні умови творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2010. № 1. С. 261-266.
74. Стребна О.В., Соценко А.О. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи. Харків : ВГ «Основа», 2005. 176 с
75. Сухопара І.Г. Формування толерантності у молодших школярів у позаурочній діяльності : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.07 –теорія і методика виховання/ Київський ун-т ім. Б.Грінченка. URL: <https://nauka.udpu.edu.ua/dysertatsiya-50/>(дата звернення: 29.11.2018)
76. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. За ред.. О.І.Пометун. К.: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
77. Тарасенко Г. С. Інтегративний підхід до естетико-професійної підготовки вчителя початкових класів у контексті гуманітаризації вищої педагогічної освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2012. № 5. С. 6–8.

78. Титунь О. Підготовка майбутніх учителів до позакласної виховної роботи з молодшими школярами: Дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук, 13.00.04. Івано-Франківськ, 2013. 222 с.
79. Удіна О. М. Виховання самостійності дошкільників в образотворчій діяльності (на матеріалі аплікації): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2008. 25 с.
80. Ушинський К.Д. Три елементи школи Вибрані педагогічні твори: [В 2-х Т.] Пер. з рос. / Редкол.: В.М. Столетов (гол.) та ін. К.: Рад. школа, 1983. Т.1. С. 26-42.
81. Харченко Л.П. Формування у старшокласників морально-етичних основ культури спілкування у позакласній роботі. Харків, 1992. 20 с.
82. Хмель В. Позакласна виховна робота на основі життєдіяльності об'єднання –гри. *Початкова школа*. 2004. №12. С.39-40.
83. Шиловська О.М. Авторська програма особистісного розвитку дитини молодшого шкільного віку «У злагоді із собою та усім світом». Практична психологія та соціальна робота. 2013. № 3. С. 61–79.
84. Шляхи формування основних груп компетентностей учнів. *Директор школи*. 2004. №8-10. С.148-153.
85. Шпиталевська Г.Р. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування у молодших школярів загальнокультурної компетентності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Ялта, 2013. 20 с.
86. Штефан Л., Нечіпор С. До питання компетентнісного підходу в професійній освіті. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2010. № 3. С. 29.
87. Юрченко В. Формування в учнів комунікативної компетентності – важливе завдання початкової школи. *Імідж сучасного педагога*. 2013. № 4(133). С. 59-62.
88. Юрченко В. Рідна мова як чинник психічного розвитку і становлення особистості дитини. *Рідна мова*. 2011. №15. С. 39-43.
89. Ярошук Л. Г. Методика виховної роботи : навч.-метод. Комплекс. К.: ВД «Слово», 2012. 320 с.
90. Stoof, A. Open university of the Netherlands / A. Stoof, R. Martens, J. Merrienboer. — [Електронний ресурс]. Режим доступу : www.hr-zone.net.
- 91 118. Masahiro Chatani, Keiko Nakazawa White Christmas. Origami. Tokyo and New York. 1993. №2. P.1–4.
- 92 119. zakon.rada.gov.ua: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>
93. Gloria Callaway, Marry Kear. Neaching Art and Design in the Primary school. New York. 2012. P.218
94. John Lancaster. Art in the Primary School. London and New York. 1990.p.147

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1.

Автор	Тлумачення поняття “компетентність”
О.Пометун	«Компетентність – це спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, яких набувають у процесі навчання»
О.Овчарук	«Компетентність – це інтегрована характеристика якості особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції»
І.Зимня	«Компетентність заснована на знаннях, інтелектуально й особистісно зумовлена соціально-професійною життєдіяльністю людини»
О. Яригін	«Компетентність – це мета здібність, яка характеризується прагненням до застосування та розвитку вже існуючих, а також до формування нових здібностей і саморозвитку»
А.Хуторський	«Освітні компетентності є інтегральними характеристиками якості підготовки учнів, пов’язані з їхньою здатністю цільового усвідомленого застосування комплексу знань, умінь і способів діяльності стосовно певного між-дисциплінарного кола питань»
І.Родигіна	Компетентність як «загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню»
Ю. Татур	Компетентність є інтегральною якістю, характеристикою особистості, що надає їй право вирішувати, висловлювати судження в певній області. Основою цієї якості є знання, досвід соціально-професійної діяльності людини
О.Я.Савченко	Компетентність є результативно-діяльнісною характеристикою освіти, спеціально структурованою сукупністю знань, умінь, навичок, ставлень, певного досвіду, що набуваються під час навчання і особистого пізнавального та життєвого досвіду

Додаток Б

Опитування для визначення рівня формування в молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання

Прізвище, ім'я

1. Що Вам більше подобається робити на уроках (позакласній діяльності)?
(Оберіть 3 відповіді)

А) Вести бесіду(учень – учень, учень – вчитель);

Б) Доповідати;

В) Створювати щось своїми руками;

Г) Грати у розвиваючі ігри;

Г) Брати участь у екскурсіях;

Д) Відвідувати виставки.

2. Чи відоме Вам таке поняття як композиція? (виберіть одну відповідь)

А) Так;

Б) Ні;

В) Вперше це слово побачив(ла).

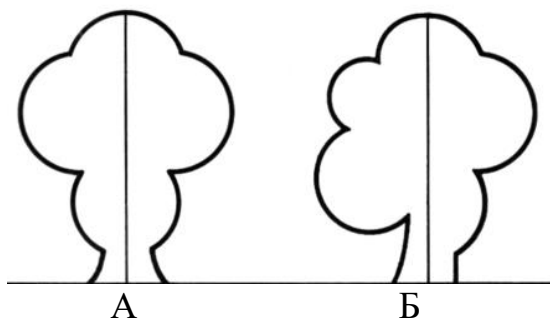
3. Чи знаєте Ви які існують засоби художнього конструювання? (виберіть одну відповідь)

А) Так;

Б) Ні;

В) Вперше це слово побачив(ла).

4. Позначте малюнок на якому зображено симетрію. (виберіть одну відповідь)

А)

Б)

5. Чи знаєте Ви що таке симетрія? (оберіть одну відповідь)

А) Так;

Б) Ні;

В) Вперше це слово побачив(ла).

6. Чи знаєте Ви що протилежне визначення симетрії являється асиметрія?
(оберіть одну відповідь)

- А) Так;*
- Б) Ні;*
- В) Вперше це слово побачив(ла).*

7. Що таке ритм? (виберіть одну відповідь)

- А) Це повторення елементів зображення та інтервалів між ними;*
- Б) Це пропорційне розміщення частин виробу відносно його центру;*
- В) Це відсутність будь якої симетрії.*

8. Чи відомо Вам таке визначення як орнамент? (виберіть одну відповідь)

- А) Так;*
- Б) Ні;*
- В) Вперше це слово побачив(ла).*

9. Що таке виставка? (виберіть одну відповідь)

- А) публічна демонстрація досягнень у галузі економіки, науки, техніки, культури, мистецтва та інших галузях суспільного життя.;*
- Б) Це пропорційне розміщення частин виробу відносно його центру;*
- В) Обидві відповіді.*

10. Ваші вироби чи малюнки були на виставках? (виберіть одну відповідь)

- А) Так;*
- Б) Ні.*

11. Чи хотіли б Ви приймати участь у виставках? (виберіть одну відповідь)

- А) Так;*
- Б) Ні.*

12. Вам подобається працювати у групі? (виберіть одну відповідь)

- А) Так;*
- Б) Ні.*

13. Чи поважаєте Ви думку оточуючих Вас людей? (виберіть одну відповідь)

- А) Так;*
- Б) Ні.*

Дякую за відповіді!

Додаток В

Опитування для визначення напрямів роботи з молодшими школярами у позакласній діяльності

Прізвище, ім'я

1. Які матеріали Вам подобається використовувати під час художнього конструювання? (Оберіть 4 відповіді)

- А) Папір та картон;*
- Г) Природні матеріали(листя, крупи);*
- Б) Бісер;*
- Д) Фоаміран, фетр;*
- В) Тканина;*
- Е) Пластичні матеріали(пластилін, глина);*
- Г) Нитки;*
- Є) Своя відповідь*

2. Які техніки виконання робіт Вам подобаються? (Оберіть 4 відповіді)

- А) Оригамі;*
- Д) Вишивка;*
- Б) Витинанка;*
- Е) Аплікація з природних матеріалів(листя,*
- В) Аплікації з паперу;*
- крупи);*
- Г) Аплікація з тканини;*
- Є) Ліплення;*
- Г) Аплікація з ниток;*
- Ж) Бісероплетіння.*

3. Чим Вам подобається малювати? (виберіть дві відповіді)

- А) Фарбами;*
- Б) Простими чи кольоровими олівцями;*
- В) Фломастерами;*
- Г) Кольоровою крейдою.*

4. Чи відволікає Вас музичний супровід під час занять з творчості? (виберіть одну відповідь)

- А) Так;*
- Б) Ні.*

5. До яких свят Ви хотіли б зробити виріб? (оберіть 6 відповідей)

- А) День Св. Валентина;*
- Б) Новий рік;*
- В) День захисників України;*
- Г) Міжнародний жіночий день;*
- Г) День українського козацтва;*
- Д) День міста;*

- Е) Всесвітній день захисту тварин;*
- Є) День матері;*
- Ж) День Збройних сил України;*
- З) День довкілля;*
- И) Зустрічі пори року(зима, весна, літо, осінь).*

Дякую за відповіді!

Додаток Д

Модель формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній роботі

Структура комунікативної компетентності учнів

Компоненти :

- мотиваційний,
- когнітивний,
- особистісний,
- поведінковий.

Інтегральна здатність учнів: формувати мотиваційно-ціннісну основу спілкування; оволодівати й застосовувати знання, уміння й навички; встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи різні способи взаємодії; ефективно працювати в групах; володіти соціальними ролями.

Формовані здатності:

- комунікативно-мовленнєва;
- соціально-перцептивна;
- інтерактивна.

Складові комунікативної компетентності молодших школярів

Знання: групової роботи, способів вербального і невербального спілкування

Уміння : слухати, чітко висловлювати думки, бути в команді, визнавати внесок інших, оцінювати здібності й спільну діяльність

Навички: ефективно спілкуватися, співчувати, спільно працювати та співробітничати

Досвід: спілкування у малій групі, взаємодії між однокласниками, спілкування

Фактори формування художньо-конструкторських здібностей дітей молодшого шкільного віку (зовнішні і внутрішні) Форми організації позакласної роботи у початковій школі (масові, групові, індивідуальні)

Педагогічні дослідження: активізація процесу спостереження, дослідження предметного середовища дітьми; збагачення уявлень дітей щодо естетичної і функціональної характеристики предметів; вивчення закономірностей композиції та особливостей технології роботи з різним матеріалом; ознайомлення з прийомами активізації уваги; методами евристики, активізація творчого потенціалу дітей.

Заходи навчального (олімпіади, предметні тижні), **виховного** (свята, збори, лінійки, фестивалі, виставки, екскурсії, ігри-подорожі, конкурси, вікторини) та **розвивального** (конференції, майстер-класи, виставки, проекти) характеру.

Об'єднання (факультативи, товариства, гуртки, театри, патрулі, загони).

Доповіді, реферати, посібники, спостереження, проекти (освітні, художньо-конструкторські, комунікаційні тощо)

Організаційно - педагогічні умови формування художньо-конструкторських здібностей молодших школярів

Організоване цілеспрямоване спостереження дітьми предметного середовища і розуміння ними утилітарної (ужиткової) і естетичної сутності предметів, що їх оточують

Залучення дітей до художньо- конструкторської діяльності з урахуванням її провідних принципів: єдності утилітарного й естетичного, пошук та конструювання нетрадиційних форм, гармонійної єдності, активної співтворчості Використання на заняттях з конструювання методів і прийомів творчого пошуку: декомпозиція і послідовне наближення, асоціативний прийом, несподівані заборони, спосіб абсурду, асоціативний прийом, синектика, проектування об'єкта тощо

Засоби навчання

Художнє конструювання об'єктів технологічної діяльності, словесні, наочні, практичні; набуття знань, формування практичних умінь; традиційні (теоретична та практична підготовка, контроль процесу); інноваційні навчальні й наочні посібники, програмно-методичне забезпечення; комп'ютерні програми; образотворче та декоративне мистецтво розвивальне навчання; діяльнісні, стимулювання й мотивації учіння; контролю й самоконтролю в навчанні (імітаційні та неімітаційні, модульні технології, компетентнісного та особистісно- орієнтованого підходу) обладнання (майстерні, кабінети, комп'ютерні класи); дидактичні матеріали; лабораторне обладнання; технічні засоби

Вимоги:

Динаміка розвитку змісту навчання, визначення напрямів освітнього процесу щодо розвитку особистості; побудова структури навчальних тем із спіралевидним розвитком системи компетентностей; диференціація підготовки та безперервність освіти; узгодженість навчальних програм та обґрунтований вибір методів, форм і засобів навчання; використання і розвиток пропедевтичних знань; накопичення даних про сформованість і динаміка особистісних якостей учнів; координація педагогічних дій; розвиток мотивації учнів до здобуття компетентностей, становлення особистості учня як учасника освітнього процесу.

Дидактичні умови:

Встановлення освітніх цілей і завдань; урахування вікових та індивідуальних особливостей; урахування вимог навчальної програми; прогностична діяльність; урахування пропедевтичних знань і вмінь; педагогічне співробітництво; встановлення основних етапів формування ключових і предметних компетентностей та досвіду творчої діяльності; визначення основних структурних елементів курсу; розробка критеріальної основи рівнів навчальних досягнень; вдосконалення інформаційно- предметного та матеріально- технічного забезпечення; проектування міжпредметних зв'язків; урахування змісту та рівнів засвоєння знань.

Способи реалізації:

Актуалізація знань і вмінь учнів із виокремленням опорних знань; розвиток мотивації у навчанні художнього конструювання; раціональний добір змісту і методів навчання; реалізація міжпредметних зв'язків; удосконалення рівня

педагогічної майстерності вчителів, рівня технічної та методичної підготовленості навчання; комплексне застосування наочності, технічних засобів; використання оптимального сполучення дидактичних прийомів викладу, визначення їх раціональної послідовності; застосування результатів педагогічного прогнозування; перехід від індуктивного до гіпотетично-дедуктивного навчання